

Socioekonomické a humanitní studie

Studies of Socio-Economics and Humanities

1/2014 Volume 4

EDITORIAL

JAN ČADIL	4
------------------------	---

ODBORNÉ STATĚ / EXPERT ARTICLES

MÁRIA HUDÁKOVÁ	5
Súčasný prístup podnikov k manažmentu rizík / Current approach of enterprises to the risk management	

RÓBERT JÁGER	12
Právna úprava tzv. Rodinnej mzdy v Slovenskej republike vojnového obdobia / Legislation of so called household income in Slovak Republic during wartime	

LIBOR COUFAL, JARMILA RADOVÁ	22
Analýza dopadů rostoucí zadluženosti domácností v ČR / Analysis of the impact of rising household indebtedness in the Czech Republic	

IGOR B. TURUEV, ALEXANDER A. BELYAKOV	26
Ruble: targeting the optimum / Rubl: optimum cílování	

IRINA YARYGINA	33
Financial institutions of BRICS as an essence of fruitful cooperation / Finanční instituce BRICS jako podstata plodné spolupráce	

RECENZE / REVIEW

MICHAL TUROŠÍK	38
Recenzia na dielo: Róbert Jáger, Emília Janigová: „Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)“	

DISKUZNÍ TÉMA / DISCUSSION TOPIC

TOMÁŠ MAREK, HELENA CETLOVÁ	41
Analýza role odpisů ve financování podniku / The role of depreciation analysis in the corporate financing	

EDITORIAL

Jan Čadil

Milí čtenáři,

v současné době se pozornost ekonomů a tvůrců hospodářské politiky upírá především k veřejnému dluhu, nicméně je třeba pozorně sledovat i zadlužení domácností. Koneckonců byla to právě nevhodná úvěrová politika bank směrem k domácnostem (tzv. subprime úvěry), která de facto odstartovala nedávno proběhlou finanční a ekonomickou krizi ve vyspělém světě.

Právě strukturou a vývojem zadlužení domácností se, na úrovni České republiky, poměrně detailně zabývá jeden z článků nového čísla našeho vědeckého periodika.

Další články přináší relativně inovativní až kritický pohled na konkurenceschopnost z hlediska měnového kurzu (aktuálně zaměřeno na Ruskou federaci) nebo na financování firem prostřednictvím odpisů. Nové číslo je tak charakteristické především články, které přináší určitý nový pohled na danou problematiku.

Věřím, že jej shledáte zajímavým.

Dear readers,

Currently, economists and policymakers focus their attention on public debt; however it is also necessary to monitor debt of households. After all, it was the inappropriate household credit policy of the banks (so-called subprime loans) that started the recent financial and economic crisis in the developed world.

One of the articles of the new issue of our scientific journal focuses in detail on the structure and development of household debt in Czech Republic.

Other articles present a comparatively innovative and even critical view on competitiveness from the exchange rate standpoint (currently focused on the Russian Federation) or on financing of companies through depreciation of their material equipment. This issue of our journal is thus characterised by articles presenting new views on a given research topic.

I hope that you will find it interesting.

doc. Ing. Jan Čadil, Ph.D.

odpovědný redaktor / Responsible Editor
Prorektor, Bankovní institut vysoká škola
Vice-Rector, Banking Institute College of Banking

SÚČASNÝ PRÍSTUP PODNIKOV K MANAŽMENTU RIZÍK

CURRENT APPROACH OF ENTERPRISES TO THE RISK MANAGEMENT¹

Mária Hudáková

ABSTRAKT

Finančná kríza výrazne zmenila pohľad na manažment rizík tak veľkých, ako aj menších podnikoch hlavne v európskych krajinách. Na Slovensku sa vo väčšine podnikov aj vplyvom krízy uplatňuje manažment rizík stále s určitými rezervami. Možným dôvodom je aj to, že podniky k manažmentu rizík pristupujú veľakrát neskoro, už keď majú problémy a chápu ho potom ako náprava následkov a nie ako prevencia. Preto je potrebné viac dostať do povedomia manažment rizík hlavne v tých podnikoch na Slovensku, ktoré si doposiaľ ešte neosvojili postupy v riadení rizík.

Kľúčové slová:

riziko, podnik, manažment, kríza, prevencia, metóda

ABSTRACT

The financial crisis has dramatically changed the view at the risk management both in the large and smaller enterprises especially in the European countries. In Slovakia, the risk management in majority of companies is implemented with certain reserves also due to the crisis. The possible reason can be also the fact that the companies frequently implement the risk management too late, at the moment when they face problems and understand it then as a correction of effects and not as prevention. Therefore it is necessary to get the risk management into awareness especially in those Slovak enterprises which have not adopted the procedures of the risk treatment.

Keywords:

risk, enterprise, management, crisis, prevention, method
JEL Classification: M21, G32, L52

---

1) This paper has been prepared within the project of 1/1082/11 VEGA.

INTRODUCTION

The crisis is a period of the company life cycle which is not in the centre of attention and interest of the company management. The reasons are especially the negative effects of the crisis in the enterprise. But just the crisis can also mean a significant impulse for the company which can lead to higher effectiveness and growth of competitiveness. For an enterprise to be able to survive the crisis period it is necessary to identify the crisis early, i.e. the risks which maximally threaten its existence. The ability of the company managers to control the risks – especially the financial ones, to minimise their undesirable effects and at the same time to make use of opportunities, means currently not only a competitive advantage but also an inevitable condition for survival.

The uncertainty of the entrepreneurial environment is typical for the current time period. It is necessary to think about the future crisis in the company which can have a various form and procedure. If the company top management is prepared for the crisis, it can overcome it and change it into an opportunity. If the economic development takes a negative development or a disaster or catastrophe arise, a primary shock reaction instead of a fast operational ability leading to stopping the negative course and preventing the consequences develops. Therefore it is necessary to understand the risk management as prevention, i.e. not only during a crisis but in every time period of the company development as a process of ongoing improvement of the company management.

The objective of this paper is to show how the crisis affected the companies in their understanding the risk management both in the European countries and in Slovakia and to point out the most serious reasons why the risk management is not implemented in the Slovak companies. Part of the goal is to suggest recommendations for the enterprises how to implement the process of the risk management correctly by showing an implementation of a concrete method for the risk assessment.

The methods for working out this paper were chosen in compliance with the goals defined. From the methodological point of view we have implemented methods of analysis, synthesis, induction, own empirical methods and theoretical knowledge acquired during the 12-year practice in the area of the risk management at the Department of Crisis Management, Faculty of Special Engineering at the University of Žilina in Žilina.

1. ESSENCE OF THE RISK MANAGEMENT

There are several views and definitions at the risk created by several authors. In the framework of this paper I select (according to my consideration) only the most apposite ones.

In general the risk is understood as a danger when the really achieved results of the business activity will deviate from the assumed ones. The risk is a situation, where a possibility of an unfavourable deviation from the desirable result we hope in or which we expect, exists. (Smejkal, Rais, 2003). According to the dictionary ISO Guide 73: 2009, the risk is defined as a possibility that something that will affect the objectives will happen. The change of the risk definition moves the emphasis from the event (something will happen) to the effect (the influence) and first of all on the goals. The traditional view at the risk is negative and represents a loss, danger, damage and negative effects. However, in the entrepreneurial environment the risk has also its positive sides; it is connected not only with threats but also with opportunities. Therefore several modern risk management conceptions stress the need of a wider view at the risk which presents not only its negative but also positive side.

The risks which the current companies face can be classified from various points of view. Varcholová, Dubovická (2008) introduces a classification according to the factual content or the source of risks which cause them, e.g.: the financial risks, market risks, economic risks, technical and technological risks, production risks, personal risks, information risks, political risks, legislative risks and environmental risks.

The risk management can be understood as a tool which helps companies ensure a prosperous management without any shocks and crises. It requires adopting measures how to define the risk, how to avoid it and how to control it in the case when it develops for the risk to cause the least amount of losses and damages (Töpfer, 2002). The essence of the risk management is to maintain the existing values of the company at a level which will keep its functionality of the economic activity and if they are depreciated to look for ways how replace them. The goal of the risk management is to ensure the existence of the company, its future success and to minimise the costs which result from the risk. The risk management performs in the company as a supporting function for those functions which bear the decision-making and approving competence. From the individual risks it attempts to summarise the total risk of the company which it undergoes (Buganová, 2008).

The risk management should not have a position of an independent management element but it should be an integrated part of the company management. The risk ma-

agement should be especially a strategic management in the planning process which is to detect well in advance and with possible variants the possible situations in the future and to limit the unfavourable consequences due to the risk situations connected especially with its existence. The existence of the companies need not be threatened only e.g. by its insufficient liquidity or insolvency of its customers or unfavourable changes of the exchange rates but also by failing the information system, breaking down the manufacturing machines, fires, etc. (Varcholová, Dubovická, 2008).

The risk management in the company can be integrated also with further company management systems, e.g. Business Continuity Management (BCM). According to the British standard BS 25999-1:2006, it is possible to define it as „a holistic management system which identifies the potential threats and their effects on the operation of the organisation. It provides a framework for building resistance and ability of an effective reaction to developing an accident, a response which will protect the interest of the key owners and shareholders of the organisation, its good reputation, brand of its activity – everything that creates values” (BCM, 2014).

The importance of implementing the effective risk management in the company consists especially in the fact that it enables (Rybárová, Grísáková, 2010):

- Creating a basis for determining the strategy of a higher quality.
- Reducing the shocks and unpleasant surprises.
- Increasing the probability to achieve the company goals.
- Acquiring the advantage of the first step by quicker adaptation to the circumstances.
- Reducing the time of the management for “fire extinguishing”.
- Concentrating on doing right things correctly.
- Acquiring the competitive advantage.

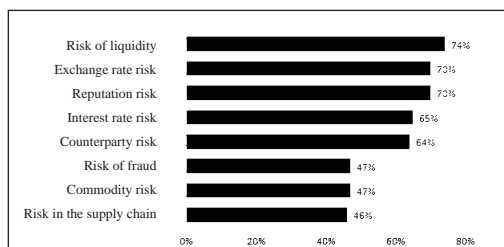
2. ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF PROBLEM SOLVING

2.1. Influence of Crisis on Companies' Approach to Risk Management in European Countries

The Association for Financial Professionals realised an international survey in collaboration with the company Zanders Treasury and Finance Solutions called 2013 Treasury Risk Survey aimed at the global trends in the company risk management. According to this survey (study) the European companies consider the following situations to be the most serious threats for their business (CFO, 2013):

1. the loss of liquidity,
2. the exchange rate risk,
3. the reputation risk.

Figure 1: The most important risks for the European Companies (CFO, 2013)

The counterpart risk is also paid great attention by the companies – both the credit risk of the customers and the financial stability of the suppliers, banks and other providers of the financial means.

- The survey also shows the following facts (CFO, 2013):
- The most frequent goal of the risk management in the companies is to eliminate their impact on the economic result (92%) and to ensure the compliance with the legislative requirements (91%).
- In 88% of the cases the risk management is centralised at the top management level and the individual departments provide either supporting activities or they themselves realise the corresponding measures.
- 90% of the companies say they are more aware of the need of a better risk management during this after-crisis time period and have begun to implement real measures, e.g. to introduce new internal inspections or to alter the processes in such a way the risk is eliminated.
- 23% of the companies have created special teams for the risk management.
- 81% of private companies (i.e. those which are not traded on the stock exchange) have implemented a programme for an active risk management. This indicates that the complicated situation on the market during the after-crisis time period has forced to pay attention to the risk management also in smaller companies, not only in large ones.
- 82% of the companies rely on Excel when dealing with the risk management – in spite of its imperfection and a high risk of the rise of errors; 62% utilise the functionality of their ERP system.

In the European countries for the companies to be able to understand the risks better and to control them more effectively, they try to educate the employees continuously in the framework of the enterprise. They increa-

singly transfer to the integrated risk management, i.e. they centralise the risk management to one department and create teams created of people from various departments whose goal is to control the individual types of risks. This approach enables to take a holistic view at the risks the company faces, to divide them according to priorities and to manage them systematically. The majority of the companies integrate the risk management into its planning and the decision-making process, i.e. they systematically consider the risk when they make decisions in the area like cash-flow, investments and pricing. The majority of enterprises view the implementation of the company-wide risk management (ERM – enterprise risk management) an area with the greatest potential for making the risk management more effective. The strongest barriers which prevent the companies from managing the risks effectively concern the problems with the information availability – both the internal and external data necessary for assessing the risks and their management or their integration into the decision-making process.

2.2 Influence of the Crisis on the Companies' Approach to Risk Management in Slovakia

The entrepreneurial environments in Slovakia the companies are operating in become more and more complicated. The recent financial crisis has taught the Slovak managers not to underestimate the importance of assessing the probability of important external factors and their impact on the company, to evaluate the risk and respond to it adequately, however, not that vehemently as in other European countries.

Based on several published studies the most frequent cause of failures during the crisis from the point of view of the company management in Slovakia which could principally affect the potential ability of the enterprise to survive during the crisis are as follows:

- the incorrect cash-flow management,
- the insufficient control of the financial risks, i.e. an early warning of the financial manager is missing (insufficient planning and foresight).

The approach of the Slovak companies to the risk management compared to the developed countries is of a less systematic character. The rate of the entrepreneurial risk in the Slovak conditions is perceived with a different intensity; however, the dominant majority of the companies are aware of the presence of the entrepreneurial risk. Although majority of the managers declare the necessity of its subsequent assessment and solution, the solutions are often limited to informal risk assessments. Such an assessment is not given any high seriousness or priority, sometimes there are no official records, any clearly stated risk criteria; i.e. the tolerance of the risk for

an exact determination of its extent and acceptability or unacceptability is missing. More sophisticated methods of the risk assessment (frequently using special computer applications) are implemented in the companies operating in the areas of finance, energy industry and manufacturing enterprises (from the area of mechanical engineering and chemical industry). The enterprises which operate in other areas of business usually lag behind. Underestimating the external factors and risk connected with them can lead to significant competitive disadvantages (Risk management, 2011).

The fact that the risk management is not fully utilised in Slovakia can be proven by growing volume of bankruptcies here. According to the analysis of the company CRIF - Slovak Credit Bureau, which was processed on the basis of the bankruptcy courts' decisions, there were declared 231 insolvencies in the first half of 2013. It is the highest amount since 2006. This negative record was exceeded in spite of the fact that the number of insolvencies dropped to 96 in second quarter of the year; however, there were 135 of them in the first quarter. But the year-on-year comparison shows that in the second quarter there were by 50% declared bankruptcies more than in the previous year.

There is a different situation in the area of approved restructuring cases. The Slovak courts approved the same volume of them in both 2013 quarters – 23. The total of 46 approved restructuring cases during the first half of 2013 did not break the 2010 record with 56 approved restructuring cases.

The reasons why the risk management is not implemented in the Slovak enterprises are as follows (Staráček, 2011, Pákan 2012):

- it requires additional costs,
- it requires extra time,
- it requires to have managers with experience,
- the unwillingness of the team members to participate in the risk management,
- the inability to manage and influence the external risks,
- it is difficult to prove up to what degree the risk management is a benefit,
- it does not guarantee the desirable success,
- it brings pessimistic way of thinking to the team,
- the risk assessments are highly subjective,
- the managers are rewarded for solving problems, not for their prevention,
- the demandingness of the risk management – risk monitoring, permanent revisions, to achieve a consensus about the risks, etc.

3. RECOMMENDATIONS FOR COMPANIES IN SLOVAKIA HOW TO IMPLEMENT THE PROCESS OF THE RISK MANAGEMENT CORRECTLY – PROPOSAL

The managers are often forced to make decisions in an operative way, without any chance to assess the interdependencies. In a case of an immediate danger the decision-making without any certain instruction is extremely demanding and unpredictable. The risk management provides the instructions and methods how to simplify this decision-making. The standard ISO 31000:2009 Risk Management should help the companies select a suitable procedure for a more effective risk management introduction. According to this standard the risk management process consists of five stages which affect each other and has a recurring character (STN ISO 31000:2011) as follows:

1. Communication and consultancies.
2. Determining interdependences.
3. Risk assessment:
  - a) Risk identification.
  - b) Risk analysis.
  - c) Risk assessment.
4. Dealing with risks.
5. Monitoring and investigation.

Although the implementation of the risk management in the company cannot fully ensure the prosperity and successful operation of the company, it substantially reduces the danger of the entrepreneurial failure, it helps understand the risks and takes into account not only the threats but also opportunities the risk is bringing. It is necessary for the Slovak enterprises to be able to implement the risk management process as a factor of increasing the company value based on the following recommendations:

- To integrate the risk management into the corporate culture in the form of an effective and clear risk management policy which includes the philosophy and responsibilities for the risk management in the framework of the whole company. The philosophy of the risk management in the company should ensure that the risk management includes all types of the risks and complies with the company strategy.
- The managers should understand the risk management as part of their management job; they should try to achieve the necessary knowledge, capabilities, skills and experience in the area of the risk management.
- The company top management should define the actual key risks it faces at least once a year and to take into account the overall environment the company operates in and the full extent of its activities. The top management should be prepared to define the highest possible loss which the company is

able to survive – the risk capacity – and to state the risk level which is acceptable for the company and which the enterprise is able to afford to bear – the risk appetite, the tolerance and to monitor all of that.

- The company top management should ensure effective monitoring procedures which will enable the process of early warning and an immediate ability to respond. It should take a strategic approach to the risks which threaten the company and bear in mind that the entrepreneurial risks change together with the external conditions.
- To realise an early and at the same time effective communication and providing relevant information to all management processes in the company, in appropriate form and time schedule. To exclude the isolated method of the risk management, the so called “silos” approach when the individual managers assess and monitor their specific risks only.
- To implement such a risk management approach which protects the company interests and takes into account the interests of the involved parties in the enterprise and ensures that the company top management fulfils its duties from the point of view of strategy, value creation and following the company performance efficiency. At the same time it is to inform regularly the interest groups in the company about the risk management process and its efficiency for achieving the company goals.
- The risk management should be a continuous and permanently improving process running in the framework of the whole company. The internal company audit plays an important role here through its approach to assessing and improving the risk management effectiveness. It should follow and assess the effectiveness of the risk management system in the enterprise, assess the risks connected with the management and administration of the company, with the company processes and the information systems and to provide corresponding recommendations subsequently.

3.1 Implementation of FMEA method

In the risk management process there are various methods and techniques for individual stages of the risk assessment. The suitability of using the methods and techniques depends on the requirements of individual stages on the character of the outputs. Some methods are specifically oriented and enable e.g. only to assess the risk, e.g. the FMEA method, the sensitivity analysis, etc.

The following three methods are most frequently used for quantifying the risk in European countries (CFO, 2013):

- the scenario analysis – utilised by 59% of companies,
- the sensitivity analysis – utilised by 55% of companies,

- the “@Risk - At-risk” analysis, i.e. the statistical simulation – utilised by 34% of companies.

The FMEA analysis (Failure Mode and Effects Analysis) can be ranked to these three methods. This method can find a larger implementation also in Slovakia. It is a method based on assessing and evaluating the possible risks and it analyses the existing or potential failures in such a way we can adopt effective corrective measures which will reduce the risk brought by the rise of an error (Zánická Hollá, Ristvej, Šimák, 2012).

The FMEA analysis helps identify, analyse and determine the priorities for possible reasons of failures and helps identify activities and measures preventing their occurrence. The usage of this method can prevent or moderate the risks which arise during building the management system, product development or its design, in the process development and during production. The main task of this method is to recognise early the possibilities of rising failures, breakdowns in individual phases of creation or process as well as to determine their possible effects, to assess the risks and to avoid them safely. The FMEA is used in a team using the brainstorming method.

The task of the team is to create a list of:

- the possible failures (how the process can fail),
- their possible consequences (what the failure can cause),
- the possible cause of the rise (why it could happen),
- the activities to prevent the rise of the failure (what we can do to prevent the failure and who is responsible).

Every FMEA runs in four stages (Nenadál, 2008):

1. the analysis of the current state,
2. the assessment of the current state,
3. the proposal of measures,
4. the assessment of the situation after implementing the measures.

The FMEA analysis can be used for the following activities:

- it helps select the alternatives of the proposal with a high reliability,
- it ensures that all types of failures of the systems, processes and their consequences on the operational success will be taken into account,
- it identifies all ways and consequences of the human errors,
- it provides a basis for planning tests and maintenance of the physical systems,
- it improves the proposal of procedures and processes,
- it provides qualitative or quantitative information for further analyses.

The FMEA analysis can be used not only for the products and technical processes but also for financial, social and societal ones. It is thus a method which possesses a wide spectrum of implementations. The analysis is to be applied in a team, to make use of the knowledge of several experts from the area of development, production technology, quality management, service, the economic or supplying department.

As already mentioned, the FMEA method can be used also in the process of financial planning. I recommend it especially for those companies which had problems with financial planning and foreseeing the future situation during the crisis. The financial planning process consists of the following activities: determining the current financial strategy, stating the financial objectives which reflect in the financial indicators, determining alternatives leading to achieving the goal, assessing the available alternatives, implementing the financial plan and checking the financial plan. The errors and causes of the errors which would be an obstacle for ensuring a positive financial condition and company stability should be identified in each of the financial planning activities. A clearly determined responsibility of the persons for the corrective or preventive measures by the FMEA method shows, up to what level the responsible persons know the important external as well as internal changes and are able to ensure a better company's agility.

CONCLUSION

The key to a successful strategy for the survival of the company is to learn how to identify, assess the risks and to respond to them correctly. The risk management should be an important part of the company management. Although it does not fully ensure prosperity, it can substantially reduce the danger of an entrepreneurial failure, it will help understand the risks and take into account not only threats but also opportunities the risk brings. Therefore it is necessary to emphasise the importance of implementing the risk management in the Slovak enterprises today.

The company top management should define the actual key risks the company faces minimally once a year and take into account the overall environment the company operates in. The top management should be prepared to define the level of the largest size of the loss the company is able to survive and to state the risk level which

is acceptable for the enterprise and which the company can afford to bear as well as the tolerance and to monitor all of that. At the same time effective monitoring procedures which will enable to warn quickly and possess immediate reaction ability should be prepared. It should take a strategic stance to the risks which endanger the company and to realise that the entrepreneurial risks change with the external conditions. The alterations in the way of thinking of the managers as well as in the correction of the company organisational structure are necessary for an appropriate implementation of the risk management.

Ing. Mária Hudáková, PhD.

University of Žilina
Faculty of Special Engineering,
Department of Crisis Management
maria.hudakova@fsi.uniza.sk

LITERATURE

1. BCM, (2014). Business continuity management. (on line 28.02.2014). Available: <http://www.performance.sk/sk/it-sluzby/business-continuity>.
2. BUGANOVÁ, K. (2008). *Business Risk Management in strategic enterprise planning*. In: Young Science-Science and Crisis Situations 2008: international conference of young researchers, Žilina: University of Žilina.
3. CFO, (2013). *Risk manažment: The most important risks for the European Companies*. (on line 25.02.2013). Available: <http://www.cfo.sk/articles/risk-manazment-najvacsie-rizika-ktorym-celia-europske-firmy#UjbZIMZM-Qo>.
4. CEO, (2012). *Slovak CEO Survey 2012*. (on line 25.02.2013). Available: <http://www.pwc.com/sk/sk/slovensky-pohlad/assets/Slovensky-CEO-prieskum-2012.pdf>.
5. ISO 31000 : 2009 *Risk management – Principles and guidelines*. (on line 10.05.2013). Available: [http://www.inconsult.com.au/Articles/ISO%2031000%20Over view.pdf](http://www.inconsult.com.au/Articles/ISO%2031000%20Over%20view.pdf)
6. ISO 31010 : 2009. *Risk management – Risk Assessment Techniques*. (on line 10.5.2011). Available: http://www.previ.be/pdf/31010_FDIS.pdf.
7. MATEIDES, A. et al. (2006). *Quality Management*. Bratislava: Epos.
8. NENADÁL, J. et al. (2008). *Modern quality management - principles, processes and methods*. Praha: Management Press.
9. PAKAN, F. (2012). *There are risks of risk management? Project management software and information systems*, s. 1-5.
10. Risk management, (2011). *Risk Management - factor increase in value*. (on line 08.06.2013). Available: <http://www.profini.sk/riadenie-rizik-faktor-zvysovania-hodnoty-podnikov/>.
11. RYBÁROVÁ, D. - GRISÁKOVÁ, N. (2010). *Business Risk*. Bratislava: IURA Edition.
12. SMEJKAL, V., RAIS, K. (2010). *Risk management in enterprises and other organizations*. Praha: Grada.
13. STARÁČEK, L. (2011). *Risk management, why not? Project management software and information systems*. s. 1-4.
14. STN ISO 31000 : 2011. *Risk Management. Principles and guidelines*. Bratislava: Slovenský ústav technickej normalizácie.
15. ISO Guide 73:2009. *Risk management - Vocabulary, Guidelines for use in standards* Austrália.
16. TÖPFER, A. (2002). *Risiken des Unternehmens - vorbeugen und meistern*. München: Rainer Hampp Verlag.
17. VARCHOLOVÁ, T. DUBOVICKÁ, L. (2008). *New risks management*. Bratislava: Iura Edition.
18. VEBER, J. et al (2009). *Management, basis, modern management approaches performance and prosperity*. Praha: Management Press.
19. ZÁNICKÁ HOLLÁ, K., RISTVEJ, J. - Šimák, L. (2012). *Systematic method of risk assessment in industrial processes*. In: ISCRAM 2012 conference proceedings: 9th international conference on Information systems for crisis response and management. Vancouver: Simon Fraser University, Canada.

PRÁVNÁ ÚPRAVA TZV. RODINNEJ MZDY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE VOJNOVÉHO OBDOBIA¹

LEGISLATION OF SO CALLED HOUSEHOLD INCOME IN SLOVAK REPUBLIC DURING WARTIME

Róbert Jáger

ABSTRAKT

Príspevok popisuje spoločenské a politické dejinné udalosti ako aj motiváciu prijatia právnej úpravy tzv. rodinnej mzdy a prídavkov na deti robotníkov. Akcent je pritom kladený na priebeh legislatívneho procesu prijímania predmetnej právnej úpravy, porovnáva pôvodné znenie vládneho návrhu zákona s jeho definitívnou podobou a poukazuje na jeho uplatňovanie v praxi. Zároveň poukazuje na širšie spoločenské súvislosti existencie Slovenskej republiky vojnového obdobia a do kontextu jej existencie začleňuje predmetnú právnu úpravu s jej následnou analýzou.

Kľúčové slová:
sociálne právo poisťovacie, právo sociálneho zabezpečenia, rodinná mzda, prídavky na deti robotníkov, Slovenská republika

ABSTRACT

This paper describes social and political historical events besides incentives to adopt legislation of so called household income and child benefits of workers. The accent is placed on legislative process of adoption of the legislation, while it also compares the original version of the bill with its final form and then shows its application in practice. Furthermore, it identifies a broader societal relationship of existence of wartime Slovak Republic, it incorporates the legislation into its existence and then it subsequently analyses it.

Keywords:
social insurance law, the right to social security, household income, child benefit of workers, Slovak Republic

1) Vydané s podporou grantového projektu KEGA č. 003TTU-4/2012 „Formácia podnikateľských schopností študentov spojená s reformnou optimalizáciou vyučby dejín štátu, prameňov práva a právnych inštitútov“.

ÚVOD

Od polovice dvadsiatych rokov 20. storočia dochádzalo v slovenskej spoločnosti k postupnému poklesu pôrodnosti². Jedným z prvých, ktorí poukázali na tento negatívny aspekt demografického vývoja, bol profesor Alojz Ján Chura. Podľa neho bol rok 1924 považovaný za začiatok „rapídneho poklesu“³. Do roku 1936⁴ klesla pôrodnosť na Slovensku o 32 percent⁵. V rokoch 1938 a 1939 síce došlo k jej stagnácii⁶, ale situácia bola naďalej považovaná za kritickú. V októbri 1940 bol profesor Chura nútený korigovať svoje pozitívne predpovede (z júla roku 1940) o náraste pôrodnosti⁷ a konštatoval, že „nič sa neurobilo a nerobí sa nič na zabránenie populačného úpadku slovenskej národnej pospolitosti“⁸. Zároveň kritizoval neprijatie právnej úpravy zakazujúcej predaj antikoncepčných prostriedkov a nesprístupňovanie protipotravej právnej úpravy⁸.

1. IDEOVÉ ZDROJE TZV. RODINNEJ MZDY

Na nevyhnutnosť realizácie opatrení majúciich za cieľ zvýšenie pôrodnosti obyvateľstva na našom

území upozorňoval aj Štefan Polakovič⁹. Odporúčal napríklad sprísnenie trestania potratov, zakázanie antikoncepcie, zdanení bezdetných, zlepšenie finančnej situácie mladých rodín a povinnosť žien stať sa matkami¹⁰. V roku 1941 vyšlo jeho dielo „Slovenský národný socializmus“, v ktorom zopakoval vyššie uvedené požiadavky, pričom zároveň poukázal na to, že napriek dvojročnému trvaniu Slovenskej republiky a zmene spoločenskej atmosféry („ovzdušia“) sa stále významne nezlepšovala situácia, keďže nedošlo k legislatívnej úprave viacerých navrhovaných a diskutovaných opatrení¹¹. Mnohé z ním navrhovaných opatrení však boli do právneho poriadku Slovenskej republiky inkorporované práve v roku 1941.

Veľkou zmenou v oblasti práva sociálneho zabezpečenia¹² (nazvaného vtedajšou terminológiou sociálne právo poisťovacie¹³) na území Slovenskej republiky vojnového obdobia bolo zavedenie dovtedy na našom území neznámej dávky - prídavkov na deti¹⁴. Stalo sa tak zákonom č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov. Tento systém finančnej podpory robotníckych¹⁵ rodín s deťmi existoval v danom čase už na-

- 2) O nezvyčajnosti takéhoto javu v našej spoločnosti možno hovoriť najmä vzhľadom na atypickosť tohto vývoja z pohľadu sociologického. U väčšiny spoločností dochádza k (prírodnému) poklesu pôrodnosti najmä v čase nepriaznivých vonkajších okolností (akým v danom období určite bola I. svetová voja) a po ukončení vojnových konfliktov zväčša dochádza k postupnému opätovnému nárastu pôrodnosti v populácii. V prípade našej populácie však došlo k viacerým deformáciám demografického obrazu spoločnosti (nezanedbateľná časť mužskej populácie v reprodukčnom veku vzhľadom na neutušené hospodárske pomery odchádzala za prácou do zahraničia et c. čo spôsobilo zníženie počtu /ak nie priam nedostatok/ mužov v reprodukčnom veku). K tejto problematike pozri bližšie JÁGER, R. - JANIGOVÁ, E. *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica, 2013. s. 111.
- 3) Túto okolnosť dokazujú aj tieto štatistické údaje o počte živo - narodených detí v jednotlivých rokoch:
1929..... 95 387   1932..... 93 110
1930..... 96 899   1933..... 84 975
1931..... 93 309   1934..... 83 424
Online dokument dostupný dňa 5.1.2013 na <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=39>.
- 4) V tomto roku vyšiel prvý zväzok Churovho diela *Slovensko bez dorastu*.
- 5) CHURA, A. J. *Slovensko bez dorastu?* Bratislava, 1936. s. 19.
- 6) SVETON, J. *Vývoj obyvateľstva na Slovensku*. Bratislava, 1970. s. 258. K národnostnej štruktúre obyvateľstva Slovenska v roku 1930 pozri napríklad KOVÁČ, D. a kol. *Kronika Slovenska II - Slovensko v dvadsiatom storočí*, Bratislava, 1999, s. 176. K problematike národnostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska v predchádzajúcich obdobiach pozri napríklad: STODOLA, E. *Štatistika Slovenska*, Turčiansky Sv. Martin, 1912.
- 7) Pozitívne prognózy vývoja pôrodnosti na našom území boli vytvorené na základe predpokladu nasledujúcich udalostí: odchod „pospolitosti“ s veľmi nízkou pôrodnosťou, odpadnutie maďarského obyvateľstva s nižšou pôrodnosťou, úbytok „potratárov“, zlepšovanie sociálnej situácie a zmenu spoločenskej atmosféry.
- 8) Slovenský lekár, 1940, č. 13, s. 302. Slovenský lekár, 1940, č. 17, s. 406.
- 9) Štefan Polakovič: slovenský filozof kresťanskej orientácie, stúpenec a rozvíjateľ filozofie Mauricea Blondela, naciológ, organizátor slovenskej filozofie, ideológ slovenskej štátnosti, predstaviteľ slovenského povojnového exilu a publicista. Od roku 1944 profesor filozofie Slovenskej univerzity (dnes UK). Interpretoval ideológiu Jozefa Tisa a slovenského nacionalizmu v intenciiach blondelizmu. Pričinil sa o založenie Filozofického odboru Matice slovenskej v roku 1940 a o vydávanie prvého slovenského filozofického časopisu s názvom Filozofický sborník, ktorý vychádzal až do roku 1950. V roku 1947 emigroval do Argentíny.
- 10) POLAKOVIČ, Š. *K základom Slovenského štátu*, Filozofické eseje. Bratislava, 1939. s. 162.
- 11) POLAKOVIČ, Š. *Slovenský národný socializmus – Ideové poznámky*, Bratislava, 1941. s. 90-91.
- 12) Pozri bližšie: MOSNÝ, P. *Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1939-1945*, 2013, s. 41. Alebo ŠAFÁŘ, F. *Právny vývoj sociálneho poistenia na Slovensku*. In: Právny obzor, 23, 1940, s. 52-46.
- 13) Sociálne právo poisťovacie vzniklo oddelením sociálnej agendy od Správneho práva. Pozri bližšie: FALISOVÁ, A. *Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho*. In: ZEMKO, M. *Slovensko v Československu (1918-1939)*, Bratislava, 2004, s. 412.
- 14) Pozri bližšie: MOSNÝ, P. - HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, Košice, 2005, s. 285. Alebo KOVÁČ, D. a kol. *Kronika Slovenska II - Slovensko v dvadsiatom storočí*, Bratislava, 1999, s. 270.

príklad vo Francúzsku, Taliansku, Španielsku alebo Belgicku.

V praxi dávky pre zamestnancov s deťmi už existovali v SR v podobe „príplatkov na deti“. Tieto však boli vyplácané buď na základe dobrovoľného rozhodnutia zamestnávateľa, alebo na základe kolektívnej zmluvy medzi zamestnávateľmi na strane jednej a reprezentantmi zamestnancov na strane druhej. Samozrejme, že čo do rozsahu, len minimálny počet pracujúcich robotníkov reálne dostával príplatok ku mzde v podobe takto koncipovanej dávky.

Ideové zdroje prijatia právnej úpravy prídavkov na deti robotníkov boli dvojaké. Jednak to bola pápežská encyklika *Quadragesimo anno*¹⁶ a na strane druhej to bola Ústava Slovenskej republiky (ideovo tiež vychádzajúca okrem iného aj z učenia Katolíckej cirkvi).

Encyklika pápeža Pia XI. *Quadragesimo anno*¹⁷ vo svojej 72. časti¹⁸ pojednávajúcej najvšeobecnejšie o „spravidlivej mzde“ používa okrem iného aj termín „rodinná mzda“ (tento termín bol viackrát použitý aj predstaviteľmi vládnej moci na Slovensku pri verejných prejavoch o budovaní sociálneho štátu, opakovane sa používal aj v dôvodovej správe k vládnemu návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov). Podľa znenia *Quadragesimo anno* termínom „rodinná mzda“ sa má rozumieť taká mzda, ktorá spĺňa nasledujúce atribúty: „Na prvom mieste robotníkovi treba dať takú mzdu, aká postačuje na zaopatrenie jeho i jeho rodiny¹⁹...a... „Treba teda urobiť všetko, aby otcovia rodín dostávali takú mzdu, ktorá by postačovala na primerané zabezpečenie spoločných domácich potrieb“²⁰.

Hoci právna úprava obsiahnutá v zákone č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov umožňovala vyplácanie prídavku ktorémukoľvek rodičovi, súčasníkovi asi neujde štylizácia článku encykliky, ktorý hovorí o „otcovi

rodiny“, ktorý má zabezpečiť spoločné potreby rodiny. Táto formulácia nie je náhodná, a rovnako nevznikla ani mylným prekladom alebo interpretáciou. O tomto svedčí aj pokračovanie textu encykliky, ktorý hovorí, že „Matky rodín nech vykonávajú svoju prácu predovšetkým v domácnosti a okolo nej, pridriavajúc sa domácich záležitostí. To, že matky rodín pre nedostatok otcovej mzdy sú nútené vykonávať nejakú výnosnú prácu mimo domova a takto zanedbávať svoje vlastné úlohy a povinnosti, no najmä opateru a výchovu svojich detí, je obrovským neporiadkom, ktorý sa musí so všetkým úsilím odstrániť“²¹. Takáto formulácia sa nedostala do zákonnej úpravy právneho poriadku²² Slovenskej republiky, avšak text s podobným obsahom bol spomenutý v dôvodovej správe ku vládnemu návrhu zákona, kde je možné sa dočítať: „...dobrým vedľajším účinkom tohto zákona by bolo, keby umožnil manželkám robotníkov - matkám, ktoré sa tiež nachádzajú v pracovnom pomere, aby mohli z neho vystúpiť a venovať sa svojim deťom, lebo je nepodvrateľným faktom, že ruky matiek sú oveľa viac potrebné ich deťom, ako výroba“²³.

Sme toho názoru, že voči takto formulovanej interpretácii znenia pápežskej encykliky vzhľadom na rodinnospoločenské pomery vtedajšej doby, nie je možné mať vážnejších výhrad: tieto opatrenia nie je správne hodnotiť z pozície súčasného nahliadania na postavenie ženy v spoločnosti a v rodine. Zatiaľ čo v súčasnosti prevláda trend genderovej rovnosti a emancipácie žien, v období existencie Slovenskej republiky vojnového obdobia (a v období jej existencie predchádzajúcim) takéto trendy ešte neprevládali, a väčšina vtedajšej populácie považovala rolu manželky a matky starajúcej sa o domácnosť, rodinu a deti za váženú a plnohodnotnú. Výrazne inakšie tomu nebolo ani v ostatných krajinách vtedajšej Európy. Rovnako je nevyhnutné poukázať aj na to, že už v dobe medzivojnového československého štátu nebolo neobvyklým či vyvolávajúcim pohoršením, ak žena študovala na vysokej škole, alebo vykonávala zamestnanie ako lekár-

- 15) Úmyselne používame termín „robotnícke rodiny“, resp. „rodiny robotníkov“, pretože práve týmto boli podľa koncipovania §1 zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov tieto dávky určené. Podrobnosti pozri nižšie v texte.
- 16) Pozri bližšie: BIRNSTEIN, U. a kol. *Kronika kresťanství*, Praha, 1998, s. 397.
- 17) Názov *Quadragesimo anno* zaneamá „Štyridsať rokov po“, encyklika bola vydaná 15. mája 1931 pri príležitosti štyridsiateho výročia vydania prvej významnej sociálnej encykliky Leva XIII. *Rerum novarum* vydananej 15. mája 1891. „Spomienka“ na encykliku *Rerum novarum* je venovaná celá úvodná časť *Quadragesimo anno*. K Encyklike *Rerum Novarum* pozri bližšie napríklad: BIRNSTEIN, U. a kol. *Kronika kresťanství*, Praha, 1998, s. 377.
- 18) Encyklika *Quadragesimo anno* pôvodne nebola číslovaná. K tomuto spôsobu sa pristúpilo až neskôr a objavilo sa viacero verzií číslovaní. Tu preberáme najrozšírenejšie označovanie citátov podľa Stanislava Košča, tak ako ho uvádza medzi svojimi dokumentmi aj Konferencia biskupov Slovenska.
- 19) Pozri bližšie článok 71. encykliky Pia XI *Rerum novarum*, KBS, 1997, preklad Stanislav Košč.
- 20) O vplyve encykliky Pia XI *Rerum novarum* na sociálne zákonodarstvo na území Slovenska v danom období pozri bližšie napríklad MOSNÝ, P. *Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1939-1945*, 2013, s. 38.
- 21) Tamže.
- 22) Na tomto mieste je nevyhnutné podotknúť, že právna úprava obsiahnutá v zákone č. 217/1941 Sl. z. explicitne umožňovala vyplácanie prídavku ktorémukoľvek z rodičov, a to konkrétne tomu pracujúcemu rodičovi, u ktorého to bolo výhodnejšie (napr. pracoval dlhšiu dobu v príslušnom kalendárnom roku).
- 23) Pozri bližšie: *Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941*.

ka, právnička, učiteľka či dokonca politička²⁴. Zaradenie žien do pracovného procesu bolo však považované skôr za dočasný prostriedok, pokiaľ sa žena nevydá a nebuďe mať deti a manžela (primárnou úlohou ktorého bolo byť zamestnaným a zaošetrovať rodinu po stránke finančnej).

Ako ukázala prax niektorých krajín, pápežská encyklika *Quadagesimo anno* nemala v oblasti ustanovení o „rodinnej mzde“ len teoretický význam. Zatiaľ čo pred vydaním encykliky v žiadnom štáte neboli zákonom zavedené „rodinné mzdy“ pre robotníkov, už po 10 rokoch od jej vydania existovali formy „rodinnej mzdy“ aj v záporných krajinách²⁵ aj v niektorých krajinách európskych²⁶.

Termín „rodinná mzda“ bol použitý Jozefom Tisom, ešte pred samotným konštituovaním Slovenského štátu. Dňa 21. 2. 1939 Jozef Tiso predniesol: „...Malý slovenský národ viac, ako ktorý iný, potrebuje zdravé, silné, hospodársky zaistené a patrične rozvetvené rodiny, aby ich súhrn dával v jadre existenčne silný a duchom mocný celok, ktorý čestne obstojí v ťažkých skúškach života. Prvou starosťou bude preto umožniť zakladanie rodiny a zabezpečiť hmotné predpoklady jej jestvovania. U zamestnanectva každého druhu a najmä u robotníctva treba preto prikrôčiť k uzákoneniu takzvanej rodinnej mzdy, poľažne rodinných plátov, aby mladému mužovi bolo umožnené uzavrieť manželstvo a aby v ňom vhodnou úpravou príplatkov na deti, stupňovane podľa ich počtu, bola zabezpečená výživa rodiny a výchova detí“²⁷.

Termín „rodinná mzda“ použil vo svojom prejave aj predseda vlády Vojtech Tuka, keď sa na zasadnutí Snemu dňa 30. novembra 1939 vyjadril: „...Tu je napríklad otázka rodinných miezd. Je žiadúce, aby ten otec rodiny, ktorý má 2, 3, 4 deti, dostal väčšiu mzdu na tom základe, že živi toľko detí, ako ten slobodný, ktorý podobných starostí nemá“²⁸.

Druhým ideovým podkladom pre prijatie zákona č. 217/1941 Sl. z. bola samotná Ústava Slovenskej republiky. Ústava²⁹ vo svojej IX. časti nazvanej Povinnosti a práva občanov³⁰ v § 87 obsahovala základné ustanovenie o ochrane práce a v treťom odseku tohto paragrafu bolo stanovené, že „Výška mzdy má byť primeraná pracovnému výkonu so zreteľom na rodinné pomery“³¹. Dobový výklad tohto ustanovenia môžeme nájsť v dôvodovej správe k vládnemu návrhu zákona o prídavkoch na deti, ktorá stanovovala, že: „... zamestnávateľ poskytuje robotníkovi nielen mzdu, primeranú pracovnému výkonu vo forme základnej mzdy ale poskytuje mu aj mzdu so zreteľom aj na rodinné pomery robotníka. Intenciou tohto ustanovenia Ústavy však je, aby rodinné mzdy boli tak upravené, aby v ich úhňnej výške sa bral zreteľ aj na rodinné pomery zamestnanca. Okrem toho majú byť rodinné mzdy akousi nadstavbou riadnych miezd, z čoho nasleduje, že základné mzdy majú byť dostatočne primerané k cenám životných potrieb, okrem ktorých dostane robotník ešte ďalšiu mzdu ako rodinnú mzdu, určenú podľa jeho rodinných potrieb“³².

2. PRÁVNA ÚPRAVA TZV. RODINNEJ MZDY

Zákon č. 217/1941 Sl. z., tak ako bol schválený Snemom Slovenskej republiky na jeho 70. zasadnutí v Bratislave v stredu 24. septembra 1941, vychádzal z troch zásad:

1. Systém prídavkov na deti bol vybudovaný na princípe verejnoprávneho poistenia³³.
2. Prídavky na deti sa zaviedli len u robotníkov.
3. V osnove vládného návrhu sa zaviedli prídavky len na deti zamestnaných robotníkov.

Vymedzenie okruhu osôb oprávnených na prijatie prídavku na deti obsahoval §1 zákona č. 217/1941 Sl. z., podľa ktorého mali nárok na prídavok na deti zamestnanci, podrobení nemocenskému poisteniu³⁴ podľa

24) Podporovalo sa aj štúdium žien na vyšších školách, v polovici 30. rokov počet dievčat na stredných školách presiahol 30 %, na vysokoškolskom stupni 15 %. Pozri bližšie: LIPTÁK, L. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In: ZEMKO, M. - BYSTRICKÝ, V. (eds), Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava, 2004, s. 475.

25) Napríklad Čile.

26) Napríklad vo Francúzsku, Taliansku, Španielsku alebo Belgicku.

27) Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941. Autor príspevku upravil gramatiku vtedajšieho znenia dokumentu tak, aby vyhovovala pravidlám slovenského pravopisu platným v čase písania príspevku.

28) Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 18. zasadnutí snemu Slovenskej republiky v Bratislave vo štvrtok 30. novembra 1939.

29) Pozri bližšie: BENKO, J. a kol. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*, Bratislava, 1998, s.236.

30) Na tomto mieste považujeme za nanajvýš aktuálne (aj v dnešnej dobe) použitie formulácie „POVINNOSTI a práva občanov“, nakoľko sa aj v dnešnej dobe na úrovni Teórie štátu a práva a Ústavného práva živo diskutuje nielen o úprave základných ľudských a občianskych práv, ale aj o úprave základných občianskych povinností.

31) Pozri bližšie § 87 ods. 3. Úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. o Ústave Slovenskej republiky zo dňa 21.7.1939.

32) Pozri bližšie: Dôvodová správa ku vládnemu návrhu zákona o prídavkoch na deti.

33) Išlo tu v podstate o poistenie rizík spojených s väčším počtom nezaopatrených detí v rodine pracujúceho robotníka.

34) Systém nemocenského poistenia sa vyznačoval roztrieštenosťou podľa druhu vykonávanej práce a zložitou organizačnou štruktúrou, existovali rôzne systémy nemocenského poistenia pre robotníkov verejných zamestnancov, súkromných zamestnancov a baníkov. Pozri bližšie: TOMKOVÁ, A. Sociální zabezpečení. In: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejin bezpráví*, Brno, 2009, s. 678-679.

zákona č. 221/1924 Sb. z. a n.³⁵ alebo podľa zákona č. 242/1922 Sb. z. a n.³⁶- oprávnení boli teda robotníci a baníci³⁷. Vzhľadom na to, že sociálna situácia robotníctva bola výrazne horšia ako sociálna situácia zamestnancov vo vyšších službách (úradníctva), mali byť oprávnení na príjem prídavku len robotníci³⁸. Vzhľadom na skutočnosť, že oprávnenými na prijatie prídavku boli len osoby, na ktoré sa vzťahovalo nemocenské poistenie na základe vyššie uvedených zákonov, možno rezultovať, že nárok na túto dávku nemali nezamestnaní. Problém zavedenia prídavkov pre nezamestnaných robotníkov sa mal riešiť „iným spôsobom“³⁹.

Pre vymedzenie okruhu beneficiáta (osoby, na ktorú prislúchal prídavok – teda dieťa) bol hlavným znakom príbuzenský pomer medzi beneficiátom a oprávnenou osobou⁴⁰. Zákon pritom nerozlišoval, či išlo o pomer založený pokrvnou príbuznosťou alebo pomer založený osvojením⁴¹. Z tohto pravidla bola výnimka: beneficiátom bol aj chovanec bez ohľadu na to, či bol medzi chovancom a oprávnenou osobou príbuzenský pomer⁴².

Čo sa týka obmedzenia veku beneficiáta, do ktorého mala oprávnená osoba nárok na poberanie prídavku, tak tento bol všeobecne obmedzený na 14. rok veku dieťaťa⁴³. Štrnásť rok veku dieťaťa sa odôvodňoval tým, že práve do tohto veku trvala povinná školská dochádzka⁴⁴. Z takto

určenej maximálnej výšky veku beneficiáta však existoval celý rad výnimiek. Nárok na prídavok vznikal aj v prípade ak bolo dieťa v učňovskom pomere, (v tomto prípade mal oprávnený nárok na prídavok do 16. roku veku dieťaťa, a ak po dosiahnutí tohto veku učeň nedostával mzdu, predlžoval sa nárok až do 17. roku⁴⁵); Ak dieťa študovalo, existoval nárok na prídavok do dovŕšenia 18. roku, ak aj po dovŕšení tohto veku dieťa naďalej študovalo, mohol sa nárok predĺžiť až do 24. roku⁴⁶; Ak dieťa nebolo spôsobilé zarábať pre telesnú alebo duševnú vadu, existoval nárok na prídavok do dovŕšenia 18. roku⁴⁷. Takto, pomerne podrobne, upravené výnimky zo všeobecného veku beneficiáta sa do definitívnej podoby znenia zákona dostali až počas legislatívneho procesu. Pôvodný vládny návrh zákona bol v tomto smere strohnejší⁴⁸.

V zmysle § 3 ods. 1, zák. č. 217/1941 Sl. z. vznikol zamestnancovi nárok na dávku len ak bol v kalendárnom roku, ktorý bol základom pre vymeranie prídavku, prihlásený k povinnému nemocenskému poisteniu aspoň 60 dní⁴⁹ (do tejto doby sa započítavala aj doba, počas ktorej bol zamestnanec práceneschopný a poberal peňažné dávky z nemocenského poistenia). V prípade, ak zamestnanec bol síce zamestnaný, ale nebol zároveň prihlásený k nemocenskému poisteniu mal nárok na prídavok na deti ak spätne zaplatil poistné nemocenského poistenia. Celé znenie tohto paragrafu bolo do zákonnej

- 35) Pozri bližšie: ŠAFÁŘ, F. Právny vývoj sociálneho poistenia na Slovensku. In: *Právny obzor*, 23, 1940, s. 52-46.
- 36) Bližšie k právnej úprave zákonov č. 221/1924 Sb. z. a n. a zákona č. 242/1922 Sb. z. a n. pozri napríklad LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia*, 2013, s. 67-126. Všeobecne o Sociálnom práve poisťovacom pozri napríklad MOSNÝ, -P. HUBENÁK L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, Košice, 2005, s. 246. Alebo GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny – Právno-historická propedeutika*, Krakov, 2012, s. 266. Alebo ŠVECOVÁ, A. *Starostlivosť o sociálne slabé minority na Slovensku v období I. ČSR*. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. storočia*, Krakov, 2013, s. 157-206.
- 37) Ďalej v texte nebudeme používať termín „robotníci a baníci“, ale budeme používať všeobecnejší - v danej dobe ustálený - termín „robotníci“, „robotníctvo“.
- 38) „problém je aktuálny hlavne u robotníctva, ktorého zárobky sú vo veľkej väčšine prípadov hodne nižšie než zárobky úradníctva. Na druhej strane už toto riešenie bude znamenať pre podniky značné finančné zataženie“. Pozri bližšie: Dôvodová správa ku vládnemu návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov.
- 39) Konkrétny „iný spôsob“ však ani v dôvodovej správe ani na rokovani Snemu nezaznel.
- 40) Pozri bližšie: §2 zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.
- 41) Podľa § 4, ods. 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n. malo osvojené dieťa to isté právne postavenie ako dieťa manželské. Táto úprava bola totiž dôsledne vystavaná na zásade *adoptio naturam imitatur*, t.j. že osvojenie má nahrádzať prirodzený pomer medzi rodičmi a deťmi. Preto teda tiež pomer založený osvojením bol rozhodným pre zákonné predpisy. Pozri: ŠOŠKOVÁ, I. *Zákon o osvojení z roku 1928 - jednotná právna úprava inštitútu osvojenia v medzivojnovom Československu*, Brno, 2012, s. 596 a nasl. K inšpirácii predmetnej právnej úpravy v práve rímskom pozri bližšie: TUROŠÍK, M. *Roman Law*. Banská Bystrica: UMB. 2013.
- 42) Táto skutočnosť bola odôvodnená v dôvodovej správe „sociálnymi hľadiskami“. Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941.
- 43) Pozri bližšie: §2 ods. 1, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.
- 44) Pozri bližšie: Dôvodová správa ku vládnemu návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov.
- 45) Pozri bližšie: §2 ods. 2, pís. a, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.
- 46) Pozri bližšie: §2 ods. 2, pís. b, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.
- 47) Pozri bližšie: §2 ods. 2, pís. c, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.
- 48) Porovnaj vládny návrh zákona o prídavkoch na deti robotníkov a zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.
- 49) Nárok na prídavok na deti vznikal až pri odpracovaní minimálne 60 dní. Podľa správy Rozpočtového výboru: „...Rozpočtový výbor pokladá za zdravé, že sa nárok na prídavok viaže na podmienku, aby robotník bol v kalendárnom roku prihlásený k nemocenskému poisteniu aspoň 60 dní. Preukázaním, že aspoň 60 dní v roku pracoval, dokáže robotník skutočne minimálne, že je ozaj robotníkom. Táto povinnosť bude zároveň výchovne pôsobiť na tých, ktorí k práci neprejavujú dostatok ochoty“. Pozri bližšie: Správa Rozpočtového výboru ku vládnemu návrhu zákona o rodinných prídavkoch robotníkov.

podoby inkorporované až počas legislatívneho procesu, pôvodný vládny návrh s úpravou týchto pomerov nepočítal⁵⁰.

Čo sa týka samotnej výšky prídavku na deti, ako je zrejme z dôvodovej správy, pri tvorbe vládneho návrhu sa zvažovali dva spôsoby určenia jeho výšky. Prvým mohlo byť percentuálne vyjadrenie k výške priemerného zárobku⁵¹ a druhým spôsobom bolo presné numerické vyjadrenie výšky prídavku na deti bez akejkoľvek viazanosti na výšku príjmu oprávnených zamestnancov⁵². V praxi bol nakoniec zvolený druhý model, určenia pevnou sumou bez viazanosti na výšku príjmu. Takéto rozhodnutie je vzhľadom na podstatu tejto dávky nanajvýš vhodné, lebo ak by bol zvolený prvý spôsob (percentuálne vyjadrenie k výške priemerného zárobku) zamestnanci s vyšším príjmom by dostávali vyššiu dávku (čo vzhľadom na požadovanú pomoc sociálne najslabším robotníkom s deťmi by nebolo zmyselné).

Pôvodná osnova vládneho návrhu zákona o rodinných prídavkoch na deti robotníkov stanovovala výšku prídavku v závislosti od presného počtu príspevkových dní povinného nemocenského poistenia. Avšak od pôvodne zamýšľaného priznávania prídavku v závislosti od presného počtu jednotlivých príspevkových dní sa upustilo. Definitívna podoba zákona stanovovala pridelenie príspevku na základe odpracovaných období⁵³. Bola ustanovená výška ročného prídavku: pri období od 60 až 90 príspevkových dňoch 120 Ks, pri období 91 až 180 príspevkových dňoch 240 Ks, pri období 181 až 270 príspevkových dňoch 360 Ks a pri období 271 a viac príspevkových dňoch 480 Ks⁵⁴. Prídavok sa mal vyplácať dva razy do roka, čím sa chcelo dosiahnuť, aby robot-

ník dva razy do roka⁵⁵...“v čase najpríhodnejšom, na jar a v jeseni, mal po ruke väčšiu sumu na obstarávanie nákupu a podobne⁵⁶.

Zákon predpokladal aj možnosť zmeny výšky prídavku nariadením, ak to vzhľadom na hospodárske a cenové pomery bolo nevyhnutným⁵⁷. Hoci zákon stanovoval možnosť zmeny výšky⁵⁸ prídavku formou nariadenia, dôvodová správa obsahovala ustanovenie, podľa ktorého sa výška mohla meniť buď zákonom, buď vládny nariadením, alebo vyhláškou Ústredného úradu práce.

Prídavky sa vyplácali z osobitného fondu spravovaného nositeľom robotníckeho a sociálneho poistenia majúceho názov Fond rodinných prídavkov⁵⁹. Fond bol zriadený na základe §5, ods. 1 zák. č. 217/1941 Sl. z. a bol spravovaný Robotníckou sociálnou poisťovňou v Bratislave. §5, ods. 3 zákona výslovne stanovoval, že Fond nie je samostatnou právnickou osobou⁶⁰. Bolo tak explicitne stanovené preto, aby sa zabránilo nejasnostiam, kto je právne zodpovedný za prípadné nároky vzniknuté na základe zákona o prídavkoch na deti robotníkov. Aby sa predišlo prípadným sporom o to, či má byť žalovaný Fond ako taký alebo Robotnícka sociálna poisťovňa v prípadoch neuspokojenia nárokov vzniknutých z ustanovení tohto zákona. Ak vznikol spor súkromnoprávného rázu, mala byť žalovaná Robotnícka sociálna poisťovňa.⁶¹

Veľmi živú diskusiu v Sneme vyvolala otázka, kto má byť prispievateľom do Fondu. Podľa pôvodného vládneho návrhu zákona mali byť prispievateľmi zamestnávateľa, zamestnanci a štát. Z tohto pohľadu sa uskutočnila najpodstatnejšia zmena oproti pôvodnému vládne návrhu zákona, a v konečnej podobe zákona bolo sta-

50) Pozri bližšie vládny návrh zákona o prídavkoch na deti robotníkov.

51) Určenie výšky prídavku na deti percentuálnym vyjadrením k výške priemerného zárobku existovalo napríklad vo Francúzsku.

52) Táto forma ustanovenia výšky prídavku na deti existovala vo všetkých ostatných vyššie spomínaných krajinách kde boli zavedené prídavky na deti.

53) Od pôvodne zamýšľaného alikvotného priznávania prídavku na jednotlivé príspevkové dni sa upustilo, lebo neskôr zvolený spôsob bol vraj technicky výhodnejší, čím sa ušetrilo mnoho aj na administratívnom náklade. Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941.

54) Pozri bližšie: Dôvodová správa ku vládne návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov, alebo MOSNÝ, P. - HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, Košice, 2005, s. 285.

55) Pozri bližšie: Dôvodová správa ku vládne návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov alebo MOSNÝ, P. - HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, Košice, 2005, s.246.

56) Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941.

57) Pozri bližšie: §4 ods. 2, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.

58) „Prevedenie príslušnej zmeny prídavku musí byť na jednej strane pružné, na druhej strane však objektívne“. Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941.

59) Pozri bližšie: MOSNÝ, P. - HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, Košice, 2005, s. 285.

60) „...Výbor schvaľuje, že sa s kapitálom na tento cieľ zamestnávateľmi a štátom zaplateným bude hospodáriť vo forme Fondu, lebo sa presvedčil o tom, že je to administratívne lacnejšie a je účelné, aby sa s finančnými prostriedkami na tento cieľ určenými hospodáril oddelene od prostriedkov, určených na iný cieľ (nemocenský, úrazový atď.). Tento svoj názor vyjadrili výbory aj vsunutím nového ustanovenia, podľa ktorého sa budú mŕť z týchto prostriedkov poskytovať aj podpory viaccenným robotníckym rodinám, postaveným v núdzi“ Pozri bližšie: Správa Rozpočtového výboru k vládne návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov.

61) Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941.

novené, že prispievateľom do fondu budú len zamestnávateľa a štát (nie zamestnanci)⁶². Na základe §6, ods. 1. a §7 zák. č. 217/1941 Sl. z. bolo teda stanovené, že zamestnávateľa budú platiť príspevok vo výške 3% z priemerného denného zárobku, a štát bude platiť príspevok vo výške rovnajúcej sa celkovej výške príspevkov zamestnávateľov. Podobne ako tomu bolo pri výške prídavku, aj v prípade výšky príspevku zamestnávateľa do Fondu bolo túto možnosť meniť nariadením⁶³.

Na návrh Sociálneho a zdravotného výboru bolo do definitívnej podoby zákona vložené ešte aj ustanovenie § 10 (ktoré v pôvodnom vládnom návrhu zákona nebolo). Na základe tohto bolo stanovené, že Fond zo svojich voľných prostriedkov bude môcť v prípadoch hodných osobitného zreteľa poskytovať viacčlenným rodinám robotníkov jednorazovú mimoriadnu výpomoc⁶⁴. Táto výpomoc však mala byť vyplácaná len z vlastných zdrojov Fondu – z prebytkov príspevkov, bez toho aby dochádzalo ku ďalšiemu zaťažovaniu zamestnávateľov alebo štátu. Hoci bol navrhovateľom tohto doplnenia vládneho návrhu zákona Sociálny a zdravotný výbor, ani Národohospodársky výbor nemal námietky proti takto koncipovanej novej časti zákona, pretože: „mal v prvom rade na zreteľ uspokojiť pospolitosť robotníkov, aby zas na druhej strane od nej dostal väčšiu oddanosť nielen oproti zamestnávateľom, ale i voči celej národnej pospolitosťi tvorením viac hospodárskych statkov pre zvýšenie všeobecného národného blahobytu“⁶⁵.

Trestné sankcie, ktoré bolo možné uložiť v prípade porušenia ustanovení tohto zákona, obsahoval §12 zák. č. 217/1941 Sl. z. V tejto časti zákona bolo stanovené, že za priestupok bolo možné uložiť peňažný trest až do výšky 1 000 Ks alebo zatvorenie (trest odňatia slobody) až do 20 dní. Rovnako bolo možné zmeniť nevyhnutelný peňažný trest na trest odňatia slobody do 20 dní.

§13 zák. č. 217/1941 Sl. z. stanovoval, že všetky právne úkony, ktorými sa obmedzuje alebo vylučuje platnosť ustanovení zákona o prídavkoch na deti robotníkov v neprospech zamestnancov, sú neplatné. Toto ustanovenie bolo prevzaté z § 11 zákona o penzijnom poistení

a malo zabrániť tomu aby sa zamestnanec zaviazal, že bude platiť aj príspevky pripadajúce na zamestnávateľa.

Moment, od ktorého mali zamestnávateľa platiť príspevky do Fondu bol stanovený v §14 zák. č. 217/1941 Sl. z. Hoci pôvodný vládny návrh zákona predpokladal začatie platenia príspevkov zamestnávateľmi už od 1. júla 1941, definitívna podoba zákona ho ustanovila na termín neskorší, na 1. september 1941. Uvedená zmena bola odôvodnená tým, že: „...z hospodárskeho hľadiska by bolo bývalo veľmi neúnosné so spätou účinnosťou vyrubovať príspevky, lebo v niektorých odboch podnikania - najmä v poľnohospodárstve - by to bolo znamenalo veľké zaťaženie. Príspevky do Fondu podľa osnovy platia zamestnávateľa súčasne s ostatnými príspevkami na sociálne poistenie, ktoré vyrubujú okresné sociálne poisťovne mesačne o jeden mesiac pozadu, teda povinnosť septembrová bude prvý raz vyrubená až v októbri, takže zamestnávateľov podstatne nezaťažá, keď sa im len jednomesačná povinnosť predpíše“⁶⁶. Účinnosť zákona č. 217/1941 Sl. z. bola v §15 stanovená na 1. september 1941⁶⁷.

Čo sa týka procesu prijímania vládneho návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov v Sneme, tento neprebíhal za nijakých mimoriadnych udalostí (v zmysle negatívom). Čítanie dôvodových správ výborov bolo spravodajcami doplnené o prednes emotívnych básní s témou rodičovstva. Počas celého procesu nebolo prezentované jediné stanovisko alebo názor, ktorý by odmietal prijatie vládneho návrhu zákona. Po prečítaní jednotlivých správ výborov, a po tom čo výbory odporučili prijatie vládneho návrhu zákona, zaznel potlesk, a zúčastnenými bol tento akt označený za významný krok pri budovaní sociálneho štátu⁶⁸.

Prvý právny predpis, ktorým sa vykonával zákon č. 217/1941 Sl. z. bol publikovaný už 13. 10. 1941. Stalo sa tak vládным nariadením č. 227/1941 Sl. z. ktorým sa vykonáva časť zákona č. 217/1941 Sl. z. týkajúca sa uplatnenia nárokov a určenia spôsobu výplaty prídavkov na deti robotníkov. Toto vládne nariadenie len obsahovalo podrobnejšie ustanovenia o procesných otázkach uplatňovania nárokov vzniknutých na základe zákona

62) „Výbory po dlhšom uvážení považovali za neúnosné, aby do Fondu rodinných prídavkov prispievali i zamestnanci a preto jednotne sa uzniesli, aby zamestnanci príspevky do Fondu neodvádzali. K tomuto uzneseniu ich viedla tá skutočnosť, že podľa § 6, ods. 1 mali zamestnanci prispievať 1/2% zo stredného denného zárobku. Po dôkladnom zistení prišlo sa k tomu, že Fond vystačí s príspevkami zamestnávateľov podľa § 6, ods. 1 ako aj štátnym príspevkom podľa § 7. Ďalej pri rozhodovaní bola vzatá v úvahu i tá okolnosť, že značná časť robotníkov, ktorá by bola podľa osnovy povinná prispievať do Fondu, nezúčastní sa výhod zákona o prídavkoch na deti robotníkov, čo by bolo u tejto časti robotníctva vyvolalo značnú nespokojnosť“. Pozri bližšie: Správa Sociálneho a zdravotného výboru k vládному návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov.

63) Pozri bližšie: §6 ods. 2, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.

64) Pozri bližšie: §10, zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov.

65) Pozri bližšie: Správa Národohospodárskeho výboru k vládному návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov.

66) Pozri bližšie: Správa Národohospodárskeho výboru k vládному návrhu zákona o prídavkoch na deti robotníkov.

67) Zák. č. 217/1941 Sl. z. o prídavkoch na deti robotníkov bol publikovaný v Slovenskom zákonníku dňa 24. 9. 1941.

68) Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 70. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 24. septembra 1941.

o prídavkoch na deti robotníkov. Týmto vládnym nariadením sa nijako (ani priamo, ani nepriamo) nemenil obsah samotného zákona o prídavkoch na deti robotníkov. K novelizácii zákona č. 217/1941 Sl. z. došlo na základe nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. o zmene niektorých ustanovení zákona o prídavkoch na deti robotníkov a o drahotnej výpomoci na deti robotníkov. Novela zákona sa skladala z troch základných dielov.

Prvým dielom novely bol k § 1 pôvodného znenia zákona č. 217/1941 Sl. z. doplnený odsek 2, na základe ktorého bolo stanovené, že prídavok na deti robotníkov nepatrí zamestnancovi, ktorému prislúcha výchovné podľa predpisov vydaných na základe §210 zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. (platový zákon)⁶⁹. Zároveň bolo stanovené, že zamestnávateľ za takého zamestnanca neprispieva do Fondu rodinných prídavkov⁷⁰. Týmto ustanovením vládneho nariadenia sa malo zamedziť príjmu dvojitej podpory zo strany štátu z titulu starostlivosti o jedného beneficiáta (teda aby sa na jedno dieťa nepoberali aj prídavky na deti robotníkov aj výchovné). Je zaujímavé že táto časť zákona mala v zmysle tretieho oddielu nariadenia nadobudnúť účinnosť spätne – k 1.10.1941, teda ku dátumu nadobudnutia účinnosti zákona č. 217/1941 Sl. z.⁷¹ Uvedené možno odôvodniť len tým, že takýmto spätným určením účinnosti právnej normy malo dôjsť k znemožneniu spätného uplatnenia si nárokov na prídavky na deti robotníkov u zamestnancov, ktorým prislúchalo výchovné podľa predpisov vydaných na základe §210 zákona č. 103/1926 Sb. z. a n.

Druhým oddielom nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. bola zavedená nová jednorazová dávka s názvom „Drahotná výpomoc na deti robotníkov“. V zmysle § 1 nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. bolo stanovené, že každý, komu prislúcha nárok na prídavky na deti robotníkov v zmysle § 1 zákona č. 217/1941 Sl. z. má nárok na jednorazovú drahotnú výpomoc.

Výška tejto výpomoci bola určená spôsobom rovnakým ako tomu bolo v zákone č. 217/1941 Sl. z., teda zamestnanec dostal drahotnú výpomoc vo výške, ktorá zodpovedala počtu odpracovaných dní rozdelených do jednotlivých období. Ak zamestnanec odpracoval obdobie 60 až 90 dní získal drahotnú výpomoc vo výške 40 Ks, ak zamestnanec odpracoval obdobie 91 až 180 dní získal drahotnú výpomoc vo výške 60 Ks, ak zamestnanec odpracoval obdobie 181 až 270 dní získal drahotnú výpomoc vo výške 80 Ks, ak zamestnanec odpracoval obdobie 271 a viac dní získal drahotnú výpomoc vo výške 100 Ks⁷². Táto mimoriadna jednorazová drahotná výpomoc mala byť zamestnancom vyplatená s jeseňnou polovicou prídavku na deti robotníkov.

Počas legislatívneho procesu sa ešte predpokladalo, že daná právna úprava sa bude týkať približne 260.000 nezaopatrených detí, na ktoré sa ročne vypláti cca 98.000.000 Ks⁷³. V prvom roku účinnosti predmetnej právnej úpravy sa dostalo „veľmi cennej podpory 115.000 slovenským robotníckym rodinám a 260.000 nezaopatreným deťom robotníkov.“ V tomto období „bolo vyplatených na tieto účely 100.000.000. – Ks.“⁷⁴ Podľa prístupných údajov mal Fond rodinných prídavkov pri Robotníckej sociálnej poisťovni vyplatiť za rok 1941 100 miliónov korún pre 298.000 detí.⁷⁵

69) Pozri bližšie: čl. I. nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. o zmene niektorých ustanovení zákona o prídavkoch na deti robotníkov a o drahotnej výpomoci na deti robotníkov.

70) Pozri bližšie: čl. II. nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. o zmene niektorých ustanovení zákona o prídavkoch na deti robotníkov a o drahotnej výpomoci na deti robotníkov.

71) Pozri bližšie: §4 nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. o zmene niektorých ustanovení zákona o prídavkoch na deti robotníkov a o drahotnej výpomoci na deti robotníkov.

72) Pozri bližšie: §2 ods.1 nariadenia s mocou zákona č. 141/1944 Sl. z. o zmene niektorých ustanovení zákona o prídavkoch na deti robotníkov a o drahotnej výpomoci na deti robotníkov.

73) SNA, fond SSR, škatula č. 27, 670/941. V Slovenskom robotníckovi sa uvádzajú počty 260.000 až 290.000 detí, ktorým sa malo rozdeliť 100 až 110 miliónov korún ročne. Pozri bližšie: Slovenský robotník, zo dňa 30. 10. 1941, s. 2.

74) BUKOVINA, J. C. Slovenský robotník v SR. In: ŠPRINC, M. Slovenská republika 1939 – 1949, Scranton (PA) : Obrana Press, 1949. s. 152-153.

75) Slovenský robotník, zo dňa 8. 1. 1942, s. 3.

76) SIVÁK, F. a kol. Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945. Bratislava, 1996. s. 167.

77) Prídavky na deti robotníkov a vytvorenie fondu pre rodinné prídavky stali sa akými základom, na podklade ktorého sa v oslobodenej republike už v prvom roku oslobodenia vytvoril náš systém prídavkov na deti.“ BIANCHI, L. a kol. Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu II. 1918–1945. Bratislava, 1973. s. 565.

ZÁVER

Zavedenie prídavkov na deti robotníkov počas existencie Slovenskej republiky vojnového obdobia možno považovať za novátorský a bezprecedentný krok majúci za cieľ postupné zlepšovanie sociálneho postavenia obyvateľstva⁷⁶. Právna úprava prídavkov na deti robotníkov sa stala aj inšpiráciou pre povojnový režim pri zavedení obdobného inštitútu⁷⁷. V dôvodovej správe k zákonu č.154/1945 Sb. o rodinných prídavkoch niektorých osôb poistených pre prípad nemoci sa uvádza, že úprava rodinných prídavkov má platiť celoštátne a preto musí byť zákon č.217/1941 Sl. z. zrušený⁷⁸.

Prídavky na deti robotníkov boli len jedným z množstva pozitívnych zmien, ktoré pre slovenské obyvateľstvo vtedajšia vládna moc urobila. Okrem prídavkov na deti robotníkov boli zavedené aj napríklad sociálne dávky starým a chudobným, drahotné prídavky či valorizácia miezd. Životná úroveň obyvateľstva Slovenskej republiky vojnového obdobia sa udržovala na citeľne lepšej úrovni než tomu bolo v iných stredoeurópskych štátoch, nehovoriac o štátoch okupovaných⁷⁹. Pomere štedrá sociálna politika slovenskej vládnej moci bola okrem iného aj dôsledkom vojnovnej konjunktúry, prosperity poľnohospodárstva a nenarušenosti slovenského hospodárskeho života vojnovými udalosťami. V dôsledku týchto skutočností došlo k zníženiu nezamestnanosti (v stavebníctve sa dokonca prejavoval nedostatok pracovných síl). Bez nadsázky možno tvrdiť, že štátna sociálna politika bola základom - dovtedy v našich dejinách takmer neznámej skutočnosti – sociálneho zmiernu.

JUDr. PhDr. Róbert Jäger, PhD.

Katedra ekonómie, oceňovania,

spoločenských vied a práva

Bankovní inštitút vysoká škola, Liptovský Mikuláš

robert.jager@centrum.sk

78) Dočasné Národné zhromaždenie republiky Česko-slovenskej 1945. 28. Vládny návrh zákona o rodinných prídavkoch niektorých osôb poistených pre prípad nemoci. (Online dokument dostupný dňa 2. 1. 2013: http://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0028_00.htm.) Podľa § 2 nariadenia Slovenskej národnej rady č. 1/1944 Zb. n. SNR o vykonávaní zákonodarenej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku všetky zákony, nariadenia a opatrenia ostali v platnosti, pokiaľ neodporovali duchu republikánsko-demokratickému.

79) Zachovalo sa nám viacero správ, o tom, že diplomati zo západnej Európy (Nemecko nevynímajúc) považovali za veľkú česť cestovať na Slovensko, lebo si tu mohli okrem iného nakúpiť tovary v ostatných vojnou postihnutých krajinách takmer neznámych – káva, čokoláda, tabak. Pozri bližšie: KOVÁČ, D. a kol. *Kronika Slovenska II- Slovensko v dvadsiatom storočí*, Bratislava, 1999, s. 270.

LITERATÚRA

- 1) BEŇKO, J. a kol. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, 514 s. ISBN 80-88878-43-8.
- 2) BEŇKO, J. a kol. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, 524 s. ISBN 80-88878-48-9.
- 3) BIANCHI, L. a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu II*. 1918 – 1945. Bratislava: SAV, 1973.
- 4) BIRNSTEIN, U. a kol. *Kronika kresťanství*. Praha: Fortuna print, 1998, 462 s. ISBN80-86144-23-2.
- 5) BUKOVINA, J. C. Slovenský robotník v SR. In: ŠPRINC, M. *Slovenská republika 1939 – 1949*. Scranton (PA): Obrana Press, 1949. s. 147-161.
- 6) FALISOVÁ, A. Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho. In: ZEMKO, M. - BYSTRICKÝ, V. (eds). *Slovensko v Československu (1918-1939)*. Bratislava: VEDA, 2004, 688 s. ISBN 80-224-0795-X.
- 7) GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny – Právno-historická prepedeutika*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2012, 387 s. ISBN 978-83-7490-490-2.
- 8) GOTZ, A. *Hitlerův národní stát*. Praha: Argo. 2007. 358 s.
- 9) CHURA, A. J. *Slovensko bez dorastu?* Bratislava: vlastným nákladom autora. 1936.
- 10) JÁGER, R. - JANIGOVÁ, E. *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2013, 182 s. ISBN 978-80-557-0522-4.
- 11) KOVÁČ, D. a kol. *Kronika Slovenska II. – Slovensko v dvadsiatom storočí*. Bratislava: Fortuna Print a Adox, 1998, 616 s. ISBN 80-7153-174-X.
- 12) LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia*. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 329 s. (str.67-126). ISBN 978-83-7490-587-9.
- 13) LIPTÁK, Ľ. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In: ZEMKO, M. - BYSTRICKÝ, V. (eds). *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava: VEDA, 2004, 688 s. ISBN 80-224-0795-X.
- 14) MOSNÝ, P. - HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2005, 362 s. ISBN 80-7097-600-4.
- 15) MOSNÝ, P. *Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1949-1945*. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 329 s. ISBN 978-83-7490-587-9.
- 16) POLAKOVIČ, Š. K základom Slovenského štátu. In: *Filozofické eseje*. Bratislava: Matica Slovenská, 1939.
- 17) POLAKOVIČ, Š. *Slovenský národný socializmus – Ideové poznámky*. Bratislava: Matica Slovenská, 1941.
- 18) RÁKOSNÍK, J. *Odvrácená tváň meziválečné prosperity (Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938)*. Praha: Karolinum, 2008. 461 s.
- 19) SIVÁK, F. a kol. *Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1996.
- 20) STODOLA, E. *Štatistika Slovenska*. Turčiansky Sv. Martin: vlastným nákladom autora. 1912. 158 s.
- 21) ŠAFÁŘ, F. *Právní vývoj sociálního poistenia na Slovensku*. In: Právní obzor, č. 23, 1940, (str. 52-46).
- 22) ŠOŠKOVÁ, I. Zákon o osvojení z roku 1928 - jednotná právna úprava inštitútu osvojenia v medzivojnovom Československu. In: FRÝDEK, M. -TAUCHEN, j. (eds). *Pocta Karlu Schellemu k 60. narodeninám: sborník k životnímu jubileu*. Brno: Nakladatelství KEY Publishing, 2012, (str. 595-603). ISBN 978-80-7418-144-3.
- 23) ŠVECOVÁ, A. Starostlivosť o sociálne slabé minority na Slovensku v období I. ČSR. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. Storočia*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 329 s. (str.157-206). ISBN 978-83-7490-587-9.
- 24) TUROŠÍK, M. *Roman Law*. Banská Bystrica: UMB, 2013. 115 s. ISBN 978-80-557-0556-9.
- 25) ŽILLOVÁ, A. *Chudoba a jej prejavy na Slovensku*. Badín: MENTOR, 2005. 161 s. ISBN 80-968932-2-X.

ANALÝZA DOPADŮ ROSTOUCÍ ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V ČR¹

ANALYSIS OF THE IMPACT OF RISING HOUSEHOLD INDEBTEDNESS IN THE CZECH REPUBLIC

Libor Coufal, Jarmila Radová

ABSTRAKT

Článek je zaměřen na problematiku zadlužování českých domácností v oblasti hypoték i spotřebitelských úvěrů. Je zde popsán vývoj statistických ukazatelů po přelomu tisíciletí i postupné úpravy související legislativy. Daná problematika je doplněna tématem osobních bankrotů i možnými výhledy do budoucna.

Klíčová slova:

dluhy, spotřebitelská půjčka, hypotéka, osobní bankrot, roční procentní sazba nákladů (RPSN), finanční gramotnost

ABSTRACT

This article focuses on the issue of Czech household debt in mortgages and consumer loans. There is described development of statistical indicators after the turn of the millennium and the gradual adjustment of the relevant legislation. The issue is accompanied by themes of personal bankruptcies and possible future prospects.

Keywords:

debt, consumer loan, mortgage, personal bankruptcy, effective annual percentage rate, financial literacy

---

1) Článek je zpracován jako jeden z výstupů projektu *Chování investorů a investičních instrumentů v kontextu finančních krizí* registrovaného u Interní grantové agentury VŠE a v rámci Institucionální podpory 100040 pod evidenčním číslem 100040/1020.

ÚVOD

Problematika zadlužování českých domácností je dlouhodobě sledována celou řadou ekonomů, politiků, analytiků a v neposlední řadě také spotřebitelů, je podrobována řadě analýz, neboť s sebou přináší v posledních letech řadu dříve neznámých a tudíž neřešených problémů. Jako jednu ze základních otázek lze zařadit sledování a analýzu tempa růstu, celkové výši a počtu nespáčených úvěrů. Dále je nutné rozhodnout, zda se negativní důsledky předlužení domácností projevují více v makroekonomickém, nebo mikroekonomickém hledisku. Poslední otázkou zůstává způsob nápravy případných slabých stránek významné součásti finančního trhu a to trhu úvěrového, přičemž se nabízí různá řešení, z nichž je možné uvést např. změnu legislativy, ale též často zmiňované zvyšování finanční gramotnosti.

1. VÝVOJ ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V ČR

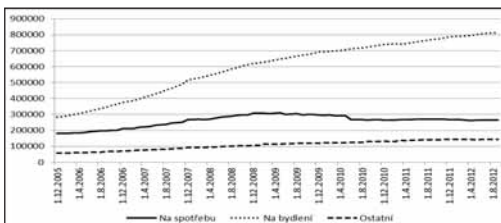
Celková zadluženost domácností roste neustále od přelomu tisíciletí a v září 2012 dosáhla sumy 1,224 bilionu korun, dynamika růstu zadluženosti podle vybraných typů úvěrů je znázorněna v grafu 1, z kterého je patrné, že dominantní zastoupení mají úvěry na bydlení, které za posledních 10 let vzrostly osminásobně na 815 miliard. V případě spotřebitelských půjček již o takto jednoznačném trendu mluvit nelze, jejich vývoj se po snížení v roce 2010 ustálil na hodnotě přesahující čtvrt bilionu. Celosvětový ekonomický útlum po roce 2008 měl tedy vliv na zpomalení růstu hypoték a zapříčinil i pokles úvěrů určených na spotřebu českých domácností.

Stav poskytnutých úvěrů k 30. 9. 2012 znázorněný na grafu 2 jednoznačně signalizuje možno říci zodpovědné chování českých domácností, neboť je patrné, že velký objem dluhu tvoří úvěry poskytnuté na bydlení, tedy do dlouhodobých aktiv domácností.

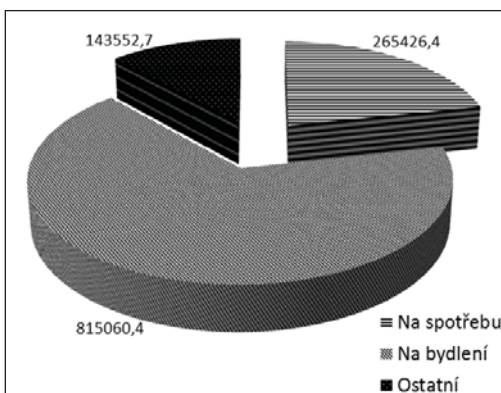
2. STRUKTURA DLUHŮ A POHLEDÁVKY PO SPLATNOSTI

Struktura dluhu dle věřitele ukazuje silné zastoupení bank oproti nebankovním subjektům. Úvěry na bydlení nebankovní instituce téměř neposkytují a v oblasti spotřebitelských půjček je daný poměr 3 ku 1 ve prospěch bank. Na následujícím grafu vidíme, že vývoj v oblasti spotřebitelských úvěrů se výrazně změnil až v roce 2008, kdy se hodnota zastoupená nebankovními subjekty začne snižovat, přičemž se koncem roku 2010 ustálí v rozmezí 60 a 70 miliard korun. Tato změna je částečně způsobena přesunem částky 24 mld. do jiného statistického koše v první polovině roku 2010. Zbýlý pokles ve výši 48 mld. Kč lze již vysvětlovat nastalou ekonomickou situací a ukazuje na mnohem

Obrázek 1: Zadlužení domácností (v mil. Kč)

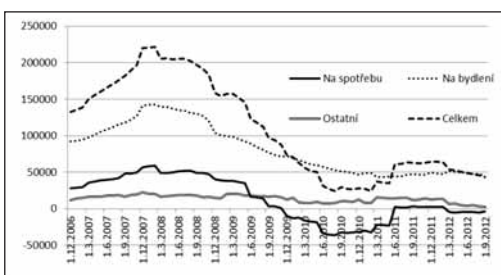

Obrázek 2: Rozložení dluhu k 30. 9. 2012 (v mil. Kč)

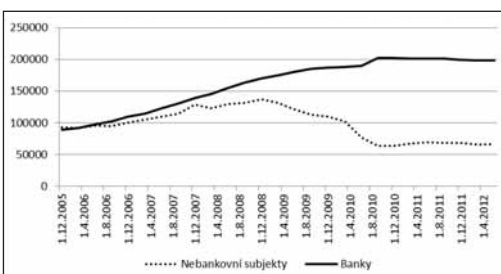
Zdroj: ČNB časové řady ARAD, vlastní výpočty.

Obrázek 3: Roční přírůstky (v mil. Kč)

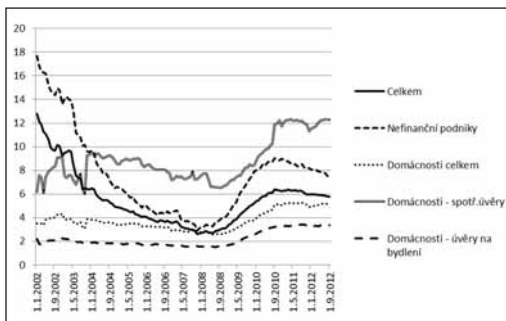
Zdroj: ČNB časové řady ARAD, vlastní výpočty.

Obrázek 4: Spotřebitelské úvěry dle věřitele (v mil. Kč)

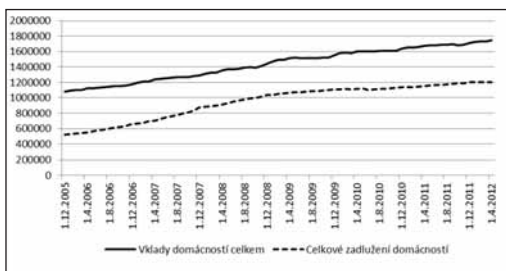
Zdroj: ČNB časové řady ARAD, vlastní výpočty.

Obrázek 5: Podíl úvěrů se selháním v %

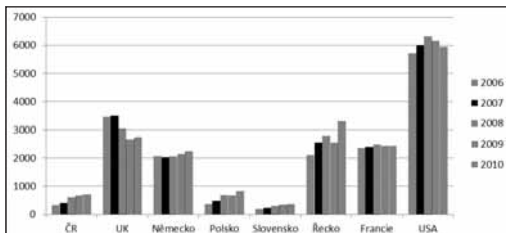
Zdroj: ČNB časové řady ARAD, vlastní výpočty.

Obrázek 6: Vklady a dluhy domácností (v mil. Kč)

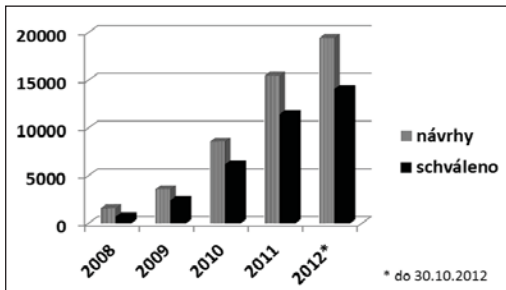
Zdroj: ČNB časové řady ARAD, vlastní výpočty.

Obrázek 7: Spotřebitelské úvěry na obyvatele (vyjádřeno v €)

Zdroj: ECB - Statistical Data Warehouse, vlastní výpočty.

Obrázek 8: Osobní bankroty

Zdroj: CCB – Czech Credit Bureau, vlastní výpočty.

pružnější reakci nebankovních institucí v porovnání s bankami. Další možné vysvětlení je snížení poptávky po úvěrech, které na bankovní instituce dopadlo s menší intenzitou, především kvůli jejich dlouhodobě lepší pověsti na trhu půjček.

Problémy českých domácností po roce 2008 dokládá i následující graf, kde je patrný nárůst podílu úvěrů se selháním v případě hypoték i spotřebitelských půjček. Úvěry na bydlení však stále zůstávají z pohledu banky mnohem bezpečnější než spotřebitelské, což dokazují i poslední hodnoty 3,4 % oproti 12,3 %.

Dalším pohledem na danou problematiku je poměr dluhů českých domácností k jejich vkladům. Součtem běžných účtů, termínovaných vkladů i stavebních spoření získáme částku 1,75 bilionu korun, přičemž domácnosti dluží již zmíněných 1,22 bilionu. Tato informace je tedy z hlediska společnosti pozitivní a i vývoj daného poměru vykazuje značnou míru stability.

Makroekonomické dopady tedy nevykazují zvýšenou míru rizika, což potvrzuje i zanedbatelný poměr úvěrů poskytnutých českým domácnostem v cizí měně. Ani průměrná výše spotřebitelských půjček na obyvatele nedosahuje dle následujícího grafu hodnot běžných v západních zemích, a tak lze pozornost zaměřit spíše na dopady mikroekonomické.

Zobrazené průměrné částky lze hodnotit ze dvou pohledů. Podstatný rozdíl v objemech spotřebitelských úvěrů je zřejmý způsobem historickým vývojem a následně nižší kupní silou obyvatel postkomunistických zemí. Zároveň je zde však znatelný trend postupného růstu na rozdíl od zemí, kde jsou půjčky běžnou součástí rodinných rozpočtů již desítky let.

3. OSOBNÍ BANKROTŮ

Od 1. ledna 2008 mají v České republice dle zákona č. 182/2006 Sb. o insolvenční fyzické osoby (nepodnikatelé) s více věřiteli možnost tzv. osobního bankrotu. Oddlužení je možné pouze jedenkrát za život a probíhá formou prodeje veškerého majetku nebo 5 lety na životním minimu. Neustálý prudký růst schválených žádostí ukazuje, že pro jednotlivé domácnosti již zadlužování negativní dopady přináší a má tedy smysl se jim pokusit různými způsoby zabránit.

4. ZMĚNY V LEGISLATIVĚ

Legislativa týkající se spotřebitelských úvěrů se na základě směrnic EU výrazně změnila k 1. lednu 2002 a následně po přezkoumání její implementace i k 1. lednu

2011. Zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb. zavádí po přelomu tisíciletí povinnost uvádět ukazatel roční procentní sazby nákladů. Po devíti letech se v Zákoně č. 145/2010 Sb. opět posiluje pozice spotřebitele, přičemž lze pro zajímavost uvést, že původní zákon platný do konce roku 2010 měl včetně příloh přibližně 1700 slov a nový jich má již přes 9000. Vystává tedy otázka, zdali toto zvýšení kvantity přispělo i ke kvalitě dané legislativy. Inovace se týkají především působnosti zákona, povinností věřitele a práv spotřebitele. V reklamě musí být nyní uvedeno nejen RPSN, ale i výpůjční úroková sazba, údaje o veškerých poplatcích, výše úvěru, celková splatná částka, doba trvání a informace o případné povinnosti uzavřít smlouvu o doplňkové službě související se spotřebitelským úvěrem. Práva dlužníka jsou dále rozšířeny možností odstoupení od smlouvy bez uvedení důvodů ve lhůtě 14 dnů, nebo předčasným splacením kdykoliv po dobu trvání úvěru. Především striktní omezení sankcí u předčasného splacení vedlo mnoho věřitelů ke změně produktů, kdy je uváděna daná možnost zcela zdarma jako jejich konkurenční výhoda.

Dodržování povinností daných zákonem o spotřebitelském úvěru je dozorováno Českou obchodní inspekcí, s výjimkou činností subjektů, u nichž dozor vykonává Česká národní banka. Maximální limity pokut jsou dle správního deliktu odstupňovány od 500 tis. do 5 mil. korun.

Dle průběžné zprávy ČOI za 1. – 3. čtvrtletí 2012 bylo zjištěno porušení právních předpisů při 104 kontrolách z celkového počtu 194 kontrolovaných poskytovatelů a zprostředkovatelů. Zarážející je především následná výše pokut, která vychází v průměru na pouhých 12 tis. Kč.

ČNB řešila v roce 2011 v oblasti úvěrových institucí 273 podání, přičemž se většina týkala vysokých nákladů daných produktů. Valná většina však byla vyhodnocena jako neoprávněná vzhledem k tomu, že poplatky byly ze strany věřitele uvedeny v sazebníku a spotřebitel se s nimi řádně neseznámil.

Dopady změny legislativy lze následně rozdělit na dvě skupiny spotřebitelů. Ti, kteří se na trhu půjček orientují a následně i pravidelně plní své závazky, mají nyní opravdu silnější pozici. Dostatek předšmluvních informací jim zjednodušuje výběr vhodného produktu a v případě budoucích překýtků aktiv mohou jednoduše svůj dluh splatit. Druhou skupinu obyvatel lze označit za finančně méně gramotnou s vyšším rizikem budoucích problémů se splácením. Výše sankcí za neplnění závazků ze strany dlužníka již omezena není, a tak se daná domácnost může během několika měsíců v souladu se všemi předpisy dostat do dluhové pastí s veškerými jejími negativními dopady. Nabízí se tedy otázka, zda se v budoucnu nezaměřit spíše na limity těchto sankcí, než na výši úrokových sazeb a RPSN.

ZÁVĚR

Ideálním řešením problematického zadlužování by byl jednoznačně obezpečený spotřebitel neboli dostatečná finanční gramotnost celé populace. Tento cíl má však několik nemalých překážek. Finanční gramotnost se dá jen stěží objektivně měřit, a tak i následné hodnocení projektů na její zvyšování není jednoznačné. Dalším problémem je pokrytí všech obyvatel, jelikož právě nejvíce ohrožené nízkopříjmové skupiny se o dané téma začínají zajímat až v případech nouze. Zahrnutí výuky zaměřené na svět financí již do osnov základních škol je samozřejmě logické, zároveň se však dle posledních průzkumů dozvídáme o zhoršení znalostí českých studentů v oblasti matematiky, což při jejich budoucím rozhodování ve světě peněz určitě nepřispěje.

Určité zlepšení lze najít i v oblasti rozhodčích doložek u spotřebitelských úvěrů, kdy se na základě novely zákona z počátku roku 2012 zpřisňují podmínky týkající se smlouvy, informační povinnosti a požadavků na rozhodce. I přes toto opatření však zůstává část odborné veřejnosti nakloněna úplnému zrušení rozhodčích doložek u spotřebitelských půjček, přičemž protistrana argumentuje naopak možným zahlcením českých soudů.

Od ledna 2013 by měla být pozice dlužníka novelou zákona o spotřebitelském úvěru opět posílena. Změny v legislativě se týkají zpřisnění posouzení úvěruschopnosti zákazníka, zajištění pohledávek i možných sankcí. Dále bude zakázáno používání směnek a šeků, případně sjednávání půjček přes zpoplatněné telefonní linky začínající číslicí 9.

Ing. Libor Coufal

doktorand; Katedra bankovníctví a pojišťovnictví VŠE
libor.coufal@email.cz

Doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D.

docentka; Katedra bankovníctví a pojišťovnictví VŠE
radova@vse.cz

POUŽITÉ ZDROJE:

1. Časové řady ARAD – dostupné na <http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>.
2. Zákon č. 145/2010 Sb. ze dne 21. dubna 2010 o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.
3. Tisková zpráva o počtu osobních bankrotů CCB (Czech Credit Bureau) dostupná na <http://www.crif.cz/Novinky/Pages/Novinky.aspx>.
4. ECB – Statistical Data Warehouse dostupné na <http://sdw.ecb.europa.eu/>.

RUBL: OPTIMUM CÍLOVÁNÍ

RUBLE: TARGETING THE OPTIMUM

Igor B. TURUEV

Alexander A. BELYAKOV

ABSTRAKT

Navzdory dlouhodobé diskuzi o kurzové politice se ruští ekonomové stále nemohou dohodnout, jaký by měl být kurz rublu. Článek ukazuje autorův pohled na tento diskutovaný problém. Jak se věci budou vyvíjet dál, ukáže čas. Autoři se domnívají, že při ceně ropy Brent 90 dolarů za barel by se měl kurz rublu vůči světovým vedoucím měnám snižovat. Okolo roku 2014 by se kurs rublu vůči dolaru mohl pohybovat v částce 35 – 36 rublů za dolar a ve vztahu k euro by to mohlo být 46 rublů za euro. Při ceně okolo 107 – 110 dolarů za barel by se kurz rublu k dolaru mohl ustálit na 33 – 34 rublech za dolar.

Klíčová slova:

měna, rubl, kurz měny, parita kupní síly, konkurenceschopnost

ABSTRACT

In Russia, despite the several years' discussion on exchange rate policy priorities, economists are still unable to agree on what ruble exchange rate should be. The article suggests the authors' views on the designated problem. How things develop next, time will tell. The authors estimate that at Brent oil price of 90 dollars/barrel the ruble exchange rate against leading world currencies will keep decreasing. By 2014 ruble exchange rate against dollar might amount 35-36.0 rubles/dollar, against euro it might be 46 rubles/euro. At oil prices about 107-110 dollars/barrel ruble exchange rate will stay close to 33-34 rubles/dollar.

All this is possible as long as the Bank of Russia adequately saves currency reserves.

Keywords:

currency, ruble, currency rate, parity, purchasing power, competitiveness

INTRODUCTION

As is known, national currency foreign exchange rate is the most important macro-economic category that determines the majority of other key parameters of economy, including balance of payments position, levels of foreign exchange reserves and domestic inflation. But apparently there is no economic indicator that would be more disputable. Analysts and experts almost always disagree on whether the given currency exchange rate is overvalued or undervalued, and whether it should be influenced directionally. The same way in Russia, despite the several years' discussion on exchange rate policy priorities, economists are still unable to agree on what the ruble exchange rate should be.

1. CONTEMPORARY VIEW ON PURCHASING POWER PARITY

There is no consensus even in such principal issues as what is in the basis of exchange rate and relative to what value national currency rate can be considered overvalued or undervalued, what the power of the national currency is at all and what it depends on.

In the authors' opinion, the rates of purchasing power parity¹ (PPP) may only be the basis of comparison of national currencies of those economies that are equal in their level of competitiveness. Purchasing power parity in this case is the basis of exchange rate that first of all considers differences in national pricing scale. In case of comparing currencies of two economies that are different in their competitiveness (efficiency), their equilibrium (equivalent) exchange rate for the weaker currency shifts from purchasing power parity towards decrease. Call this rate competitive parity (CP). The difference between PPP and CP for developing countries' currencies can total 1.5-4 times depending on the level of competitiveness. For instance, PPP ruble to dollar is 18-19 rubles/dollar, and the CP rate should be at the level of 42 rubles/dollar – that is, CP is more than 2 times lower than PPP.

Naturally, the actual (market) rate of a weak currency should approximate to the competitive parity. With a deficit of competitiveness and insufficient volumes of export of high processing production, CP is the equilibrium rate. At this rate, equivalent trade exchange is maintained and irrational imports are reduced, so value balance of imports and exports is achieved. It can be said that the actual rate of weak currencies seeks to approach CP, and the actual rate of strong currencies approaches

PPP. We can equate competitive parity and settled actual rate, with nominal values of all other parameters related, including the level of world prices for exported natural raw materials.

It is also very important that the choice between competitive parity and purchasing power parity allows developing economies maintaining acceptable proportions of domestic prices; that partially relates to developed economies as well, for example, keeping a unitary, common euro exchange rate all the Eurozone countries have different purchasing power parity rates.

At first sight it is a complication of the exchange rate problem, but it provides certain opportunities. Firstly, we can try to make a quantitative definition of the term "national currency power", i.e. for any currency, the less the difference between competitive parity (actual rate) and purchasing power rate is, the stronger this currency is. The strongest world currencies have equal competitive parity and purchasing power parity. Strong national currencies are always compared on the basis of PPP.

As will be seen further, it is impossible to artificially or forcibly bring together the rates of CP (actual rate) and PPP, as the comparative power of any currency should always match real competitiveness of the national economy. But if we say that the given currency's difference between competitive parity and purchasing power parity (in relation to leading currencies) reduced by 20% for the period, that means that some measures to improve the competitiveness of national economy have been implemented, allowing to make national currency stronger. National currency's strength is entirely determined by the demand for it in the world market. In its turn, the demand is determined by the ability of this economy to offer sufficient volume of quality innovative products to the world market; the main indicator of this demand (and of the currency's strength) is the difference between CP and PPP. The so-called commodity currencies can't be strong even if they are the basis of foreign trade contracts for supply of raw materials.

The suggested scheme allows more accurate estimation of any currency's status at the present time, whether its exchange rate is overvalued or undervalued. For instance, when it is said that ruble exchange rate is undervalued (overvalued), it is important to find out relative to which parity the comparison is made. If it is made relative to PPP (18-19 rubles/dollar), then ruble exchange rate is almost always undervalued²; if it is made in relation to CP (42 rubles/dollar), then the ruble is most often

1) The rate calculated according to a simple ratio of prices of a large group of goods in the national economy and the matched one, particularly for ruble-against-dollar it might be the rate calculated on the basis of the Big Mac index (in 2011 about 18-19 rubles/dollar) 2.

Table 1: The ratio of actual (market) exchange rates to PPP in comparison with overall competitiveness of certain countries³

Place	Country	Market rate/ purchasing power parity	Competitiveness ranking
Developed economies			
1	Switzerland	0.75	1
2	Sweden	0.85	3
3	Denmark	0.85	4
4	Great Britain	1.00	10
5	USA	1.15	6
6	Japan	0.98	7
7	Germany	0.96	8
8	Netherlands	1.00	9
9	France	1.10	18
10	Greece	1.19	46
11	Spain	1.21	28
Developing economies			
1	Czech Republic	1.30	29
2	Chile	1.50	27
3	Russia	1.70	66
4	South Africa	2.20	45
5	Kazakhstan	2.50	56
6	Thailand	2.80	35
7	Argentina	3.50	69
8	Indonesia	3.10	50
9	India	3.70	43
10	China	2.30	50

overvalued and overpriced. The opinion that the ruble is overpriced is sometimes expressed by foreign experts as well, in particular by an American financier M. Mobius; but they don't mention relative to what the exchange rate is overvalued and what the method of estimating of its real value is. We assume that such estimations are based on matching the actual rate to CP (at the very outside – to PPP).

To prove our theoretical statements, we are going to graphically match comparative strength of several national currencies (correlation of their actual rate and purchasing power parity) to the place of the given economy in the global competitiveness ranking. Most currencies are estimated here relative to US dollar, and the dollar itself is estimated in relation to leading world currencies (for convenience and clarity, in the table all currencies' exchange rates are nominated like the ruble; for instance, the rate of euro against dollar is not 1 euro = 1.3 dollars, but 1 dollar = 0.76 euros).

As the basis of comparison, we take statistics for developed and developing economies for the past 2-3 years, including the material of "Report on the Global Competitiveness" made ² in 2010-2011 and World Economic Outlook (WEO) foreign exchange rates.

The table clearly shows that the ratio of market exchange rate and PPP of a currency always corresponds to the national economy competitiveness. In most efficient economies, particularly in Germany, Switzerland and Japan, actual rate is even higher than PPP, so they are a bit overpriced. In general, the same applies to euro exchange rate; this currency is also overpriced.

2. "NEW STYLE" IN RUBLES EXCHANGE RATE MANAGEMENT

The currencies of China, Greece, the USA and Russia somehow stand out from the general rule. The Chinese Yuan exchange rate is a little undervalued, though not more than by 15%. Countries with the same level of competitiveness should have the ratio of actual market exchange rate (or competitive parity) and purchasing power parity approximately at the level of 2.0; in Chinese currency this ratio is close to 2.3. Relative weakness of the national currency does not embarrass Chinese authorities that counteract its strengthening in every way. It can be assumed that China considers this Yuan exchange rate to be optimal and corresponding to long-

- 2) For convenience, ruble exchange rate against other currencies is not nominated directly, i.e. for instance 1 ruble = 3 euro cents, but on the reverse (1 euro = 40 rubles). It must always be understood what comparison and rate is talked about exactly.
- 3) The ratio of market rate and PPP of the Eurozone countries' currencies is explained by differences in the structure of their domestic prices. They all have the same nominal market rate of euro but different PPPs.

---

term interests of national development; and it's hard to argue with it.

For the economy of Greece the common European currency exchange rate is too high. A weaker currency would correspond better to this economy, having the difference between its market rate and PPP not more than 1.8. From our point of view, that's where many problems of Greek economy occur (however, the same is for Italian, Spanish economies etc.).

During the past 2-3 years US Dollar exchange rate relative to leading world currencies is also a bit undervalued relative to PPP (underpriced) and the very high position of the country in the world competitiveness ranking; apparently, these are the objective needs of American economy at this stage of its development.

The table also shows that the ruble is overpriced. Its exchange rate is consistently high in recent years. Actual ratio between actual ruble exchange rate and PPP (1.7) does not correspond at all to a rather low (62-64) position of Russia in the world competitiveness ranking. Taking into account domestic exports structure, the ratio between actual ruble exchange rate and ruble purchasing power parity should be between 2.3 and 2.4. With the current ruble PPP 18-19 rubles/dollar, actual ruble exchange rate (competitive parity) should be about 42 rubles/dollar, not 29-30 rubles/dollar as it really is.

Corresponding to the so-called Big Mac index the value of the ruble should be exactly 18-19 rubles/dollar, but here we see common substitution of notions. The Big Mac rate is nothing but ruble PPP. However it does not mean that in foreign economic calculations Russia should use PPP instead of competitive parity rate that is lower but is also equilibrium and correct for it.

Artificial overpricing of a currency's actual exchange rate and its forced convergence with purchasing power parity rate (an extreme case of it is currency board policy) leads to deterioration of functioning of national economy, and there are lots of examples of it in the world economy. Suffice it to recall the history of all monetary and financial crises of the past twenty years. Inflation might decrease, but the rest of economic parameters rapidly worsen; the result is national currency devaluation and new economic growth.

Long-term overpricing of national currency exchange rate can cause a severe financial crisis in the economy. Suffice it to recall recent domestic experience. Before the 1998 crisis the ruble had significantly strengthened. The ratio between actual exchange rate and purchasing power parity dropped by more than a half. In 1994 it amounted 5.4; in 1997 it was 2.4. Unjustified strengthening of the ruble in chase of illusive macroeconomic stabi-

lization resulted in uncontrollable growth of the national debt, budget deficit, decrease of production profitability, nonpayments and banking system destabilization. Only strong devaluation of 1998 initiated improvement of economy and finance. In the period of 2003-2007 the ruble was overpriced again by 12-15% without adequate reasons. In 2005-2006 the ratio of actual exchange rate and PPP reached the level of the year 1997, which almost became the basic reason for another ruble devaluation and the severe crisis of 2008-2009.

A similar situation was observed in Argentina, Brazil, Indonesia, Korea, and Thailand. We can say that the history of all financial crises in developing countries is the story of growing disparity between the national currency strength and the actual economic efficiency. The reason for inadequate strengthening of national currencies most often was the monetary authorities' desire to reduce price growth rates. Using the exchange rate instruments, the regime of inflation targeting is introduced. There is an illustrative example of Argentina of 2001-2002. The country's currency's strong adherence to dollar at the rate of 1:1 made peso a strong currency, which let Argentine economy overcome inflation and even grow for some time. However, soon this positive economic effect was exhausted. Excessive national currency strengthening resulted in weakening of foreign trade balance, increased dependence of the country on foreign investment and accelerated growth of external debt. In 2002 despite strong recommendations of the International Monetary Fund peso was devalued, which let the economy of Argentina overcome severe recession and rapidly gain momentum for economic growth.

The above regularities concern both developing and developed countries. In the end of the XX century the USA deliberately pursued the strong dollar policy, so they actually lived on credit to the whole world, accumulating trade deficit and foreign debt. With their high productivity, great innovation potential and efficient agriculture, the USA could afford it; but in this case everything was not so good as well. It is safe to assert that the current weak dollar policy and its actual devaluation is nothing but a forced and delayed penalty for the years of life on credit. From our point of view, the US mortgage crisis of 2007 is also a result of the previous policy of overvalued dollar exchange rate. Interest rate reduction implemented some years ago by the Federal Reserve System in order to weaken the dollar and reduce the debt burden on the economy, caused quick growth of unreliable mortgage lending, which resulted in destabilization of global financial markets. It can be said that, unlike in Russia and Argentina, the financial crisis overtook the USA 20 years after the emergence of its real causes.

In our opinion, reasons of large external debt and unsatisfactory financial state of some Eurozone countries are

also in the excessive strength of the common European currency that is based on deutsche mark and has greatly strengthened in recent years. Euro exchange rate is overvalued: at the actual euro exchange rate of 1.3 dollars/euro its purchasing power parity is 1.2 dollars/euro, i.e. the actual rate is 8-10% higher than PPP⁴. The euro is overpriced, and it could be advisable to weaken it (and there are reserves for this) for the effective control of the European debt crisis; but that is a subject for a separate and special research⁵.

Probably it is clear from the above that the concept of free national currency convertibility is not only a question of removing administrative barriers in its usage, abolition of currency restrictions, joining the Charter of the International Monetary Fund and so on, but is first of all a question of increasing demand for the given currency. Abolition of currency restrictions itself couldn't make a weak currency stronger, as the restrictions are mostly not the reason of its weakness but the result of it. Market exchange rate of all freely convertible currencies without exception is close to their purchasing power parity. The ruble will also be freely convertible only when its actual market exchange rate naturally gets close to its PPP, which is possible only on condition of increase of domestic economy competitiveness and increase in national export of finished products. The ruble can become actually convertible by 2020, when the rate of inflation in Russia falls to 2-3% per year, share of high processing products in exports rises to 25-30%, and GDP per capita exceeds 18-20 thousand dollars.

However the question arises: what should the national currency exchange rate be if the developing economy's balance of payments on current or capital account grows rapidly due to some conjunctural external reasons (for example, increase in world prices for products of national exports). This factor cannot be completely ignored. Upward pressure on such national currency exchange rate grows; preconditions for its strengthening appear, as well as the temptation to put an end to inflation once and forever. Without this being resisted, such currency's

market exchange rate is able to strengthen to the value that is different from purchasing power parity by 10-15% only. In our opinion, such rise in price of the national currency is absolutely unjustified, as its strengthening is local and temporary. Demand for such currency in the world economy doesn't actually increase, and transfer of a generally non-competitive economy to the regime of its national currency competitiveness (in fact, to currency board regime) is able to cause great harm to the economy. National currency's strengthening in conditions of low competitiveness leads to rapid growth of unproductive imports, decrease in exports, external debt growth, increasing threat of foreign capital outflow and of sharp national currency devaluation. A slight decrease of inflation does not offset the effects of these threats' realization.

From our point of view, the way out is maintaining an optimal national currency rate ranging between emerging actual rate (which is quite high) and CP (which is quite low) on the basis of extended interventions of the national central bank and growth of the national gold and currency reserves. At the same time the problem of monetary liquidity replenishment and economic growth is solved. For instance, such optimal rate for the ruble as of May 2012 is 36-37 rubles/dollar (with competitive parity being 40 rubles/dollar and the actual market rate being 29-30 rubles/dollar). Optimal exchange rate is the rate at which acceptable rates of growth are achieved but the probability of severe crises is minimized; economic security of the country is provided.

In fact everything here happened and is happening in a different way. Starting from 1994 the ruble had been gradually strengthening following the increase in world oil prices. Before the crises of 1998 and 2008 the ruble reached its local maximum value, i.e. the ratio between its actual exchange rate and purchasing power parity rate of those periods reached critically low amounts (see the picture).

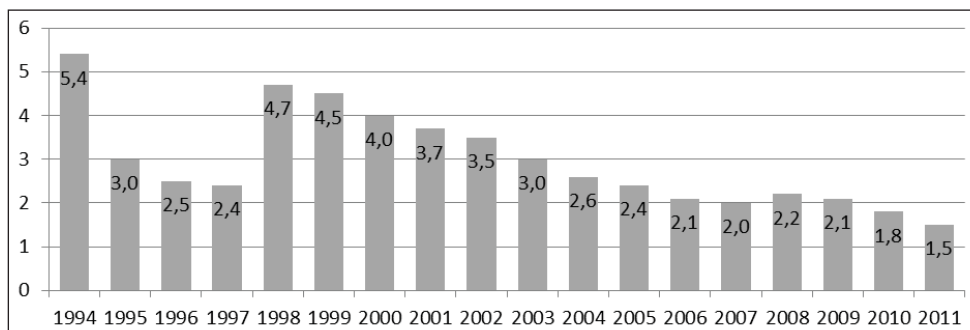
---

4) The same is obtained if we take the inverse ratio of euro against dollar: its actual exchange rate (about 0.76 euros/dollar) is 8-10% higher than purchasing power parity rate – 0.83 euros/dollar.

5) In the authors' opinion, the main problem is that in the Eurozone there are countries with different levels of competitiveness, and euro exchange rate against other leading world currencies is oriented to the strongest of them. This results in accumulation of serious problems in the Eurozone's weakest economies, particularly in growth of trade deficit and foreign debt.

We believe that the solution is maintaining euro exchange rate acceptable for all Eurozone countries, and the main thing is creating the mechanism of some countries' crisis-free temporary escape from the euro area (temporary return to national currency). At the initial stage of the return all existing crisis proportions should be completely copied with the national currency (including credits, deficits etc.); its exchange rate against euro should be 1:1 (currency board). And the national currency can be devalued only after complete displacement of euro from the cash flow, solving the problem of large debts at the same time. From our point of view, there is no tragedy in some Eurozone countries' temporary return to weaker national currency. This is a simple economic necessity. The euro was, is and will be the common European currency, but today the process of participation in Eurozone is too politicized. If the mechanism of temporary escape is not created, crisis will keep emerging in Eurozone.

Figure 1: The ratio between the ruble actual (market) rate and parity rate in 1994-2011

In autumn 2011 the ruble reached the peak of its market value for the whole period after 1994. We estimate that ruble actual exchange rate was only 1.5 times higher than its parity rate. It is very little for developing economy and is a particular reason of irrational growth of imports (by 30% in comparison with 2010), including imports of consumer goods and agricultural products. From our point of view, the quantity of imports meeting the real needs of Russian economy should not exceed 200 billion dollars (in 2011 it was almost 250 billion dollars). Russian trade balance surplus grows only due to the increase of world prices for export goods, while Russian imports grow due to the increase of volumes.

As of the beginning of May 2012 the ruble exchange rate (30 rubles/dollar) is overpriced at least by 20%. The ruble optimal exchange rate based on high world oil prices should already be 36-37 rubles/dollar. That would allow not only limiting imports and reducing the overvalued exchange rate's negative pressure on the current account, but also reducing the possibility of uncontrolled devaluation of the national currency.

CONCLUSION

Permanent ruble overpricing is due not so much to high world oil prices as to the aimed policy of the Bank of Russia that considers high rates to be the main instrument to fight inflation. Inflation reduction is important, but, from our point of view, the approach of the Central Bank of the Russian Federation has some drawbacks. Domestic inflation is complex which is caused by deficit of salable mass and growth of natural monopolies rates. Controlling such inflation by high ruble exchange rate is not very efficient, as a certain positive effect is partially offset by loss of incentives of exports of other goods except raw materials and by unjustified increase in imports. According to some experts, small inflation of 3-4% is generally organic for domestic economy. "It will be difficult for Russia to reach more than 6% GDP growth rates without in-

creasing inflation. Growth potential of Russian economy is being exhausted, as for many years it had high growth rates at the lack of investment." This was said by not else but former Head of the International Monetary Fund Mission in Russia, Paul Thompson. In the exercise of the exchange rate policy it would be advisable to focus not only on inflation figures, but also on other macroeconomic indicators, particularly on investment growth rates. China does not seek strengthening its national currency, having much more grounds for it than Russia.

From our point of view, gradual ruble devaluation implemented last October by the Bank of Russia, is not only the result of outflow of capital from Russia but also of overvaluation of the national currency exchange rate, which negatively affected current account. Allowing slight weakening of the ruble the Bank of Russia contributed to the growth of economic balance. Further ruble depreciation based on the rejection of currency interventions of the Bank of Russia would normalize imports, diversify exports, increase monetary liquidity and improve growth rates and oil prices. Conversion to mildly fixed ruble exchange rate at the level of 35-36 rubles/dollar that decreases following the inflation, seems to be quite an acceptable alternative of medium-term exchange rate policy.

Igor B. TURUEV,
Doctor of economic sciences,
 Financial University within the Government
 of the Russian Federation
 ituruev@yandex.ru

Alexander A. BELYAKOV,
Doctor of economic sciences
 Financial University within the Government
 of the Russian Federation
 BelyakovAA@rshb.ru

BIBLIOGRAPHY

1. The Central Bank of the Russian Federation – <http://www.cbr.ru/>.
2. World Economic Outlook (WEO) // International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/>.
3. Addressing Base Erosion and Profit Shifting. OECD. 2013. February. P. 18.
4. Financial Stability Forum, 2000. www.fsforum.org.
5. Global Financial Integrity, 2013.
6. Harmful Tax Competition. An Emerging Global Issue. Paris: OECD, 1998; Report of the Working Group on Offshore Centers.
7. IMF. Executive Board Discusses Liberalizing Capital Flows and Managing Outflows. Public Information Notice (PIN) No.12/42. May 4, 2012; OECD. Code of Liberalization of Capital Movements. 2013.
8. Offshore Financial Centers. IMF Background Paper, 2000, <http://www.imf.org/external/np/mae/osshore/2000/eng/back.htm>;
9. Russian Government meeting of 30 May 2013 –Main public plans of activities of Executive Authorities and others.

FINANČNÍ INSTITUCE BRICS JAKO PODSTATA PLODNÉ SPOLUPRÁCE

FINANCIAL INSTITUTIONS OF BRICS AS AN ESSENCE OF FRUITFUL COOPERATION

Irina Yarygina

ABSTRAKT

Globalizace vyžaduje podporu spolehlivých finančních institucí-zprostředkovatelů – které budou sloužit potřebám právnických a soukromých osob – účastníkům mezinárodní hospodářské spolupráce. Finanční instituce mohou napomoci k vytvoření stabilního prostředí spolupráce BRICS. Nelze popřít skutečnost, že zřízení BRICS Obchodní a Rozvojové banky přispěje k rozvoji ekonomik členských států – a bude zajišťovat zázemí budoucího pokroku.

Klíčová slova:

globalizace, finanční instituce, mezinárodní spolupráce, hospodářské vztahy

ABSTRACT

The globalization needs to be supported by the reliable financial institutions –intermediaries – that serve the needs of juridical and private entities – participants of the international economic cooperation. Financial institutions should contribute to the formation of the stable background of BRICS relationship. There is no denying the fact, that the incorporation of the BRICSTrade and Development Bank will help to develop economies of the member – states and will be safe background for further progress.

Keywords:

globalization, financial institutions, international cooperation, economic relations

INTRODUCTION

The recent developments of the modern economy have proved, that we are facing a new epoch of globalization. There is no denying the fact, that there is a reason for countries - participants of this process, to find mutual solutions for contemporary problems and answer the new challenges. The most important one is a stable development of cooperation in international banking and finance for the reason of improving living standards.

The fundamental role in this respect play international banking institutions that are intermediaries that should be supported and monitored by the governments of the countries, interested in fruitful results of international activity.

History has demonstrated positive examples of international cooperation, based on principles of mutual interest and respect, and backed by the intergovernmental banks, that provided required services to their clients – juridical and physical entities on a flexible base, granted by the governments of the countries of operations.

1. THE REASON OF SETTING UP A BANK

On a new stage of the globalized finance, that is the reason of setting up an intergovernmental banking institution, that will promote developments between the BRICS countries, that play an important role in modern economy. Such kind of a financial institution, to our opinion, should be set up by the governments of the member-states, that will be acting for the purpose of developing national economies and the financial operations will be based on a global experience and international practice.

It is worth while establishing the BRICS Trade and Development Bank for the purpose of contributing to economic cooperation, development of national economies and financing the contracting parties as well as extension of cooperation thereof with other states. At the same time, there is a need for the parties to support the activity of the Bank in any agreed reason.

The primary objectives of the Bank's business in the contemporary situation can be the following:

- assisting in developing foreign economic ties between the Bank's member – states, their banking facilities, companies or firms as well as between the same and banks, companies or firms of other states;
- promoting incorporation and operation of joint ventures, primarily, where companies of the Bank's members hold certain interests;
- contributing to finance developments within the territory of the Bank's members.

The BRICS Trade and Development Bank shall pursue the aforesaid objectives by conducting transactions as provided by international experience subject to prior consent of the authorities of the member-states within the policy, adopted by the share holders.

The great contribution to the executing of some special projects can be made by the Impact Investment Fund that will flexibly carry its activity on the basis of special purpose vehicles and observation of the international rules and regulations as well as financial regulations of the countries of operations of such a Fund.

The Bank will effect its transactions in freely convertible or any other currency employed according to the international banking customs, while:

- a) advancing funds, providing sale and purchase of securities or participating in the capital of banking, financial or any other facility or institution;
- b) raising capital and issuing securities;
- c) maintaining accounts of the Bank's customers and effecting payments using the same;
- d) providing funds on flexible approach in view of a mutual interest;
- e) providing bank guarantees;
- f) maintaining document workflow and carrying out payment and settlement transactions related to import or export;
- g) conducting conversion and treasury operations; rendering bank consulting or any other service;
- h) carrying out any other banking business complying with the objectives and mission of the Bank.

Apart from the foregoing functions the Bank will be able to ensure financing of international economic organizations, banks or other associations as well as banks of third states as provided by the policies and principal conditions approved by the Bank's Board by employing its equity or raised funds.

The Bank should be able also to ensure financing of international economic or any other organization established by any state being member of the Bank out of the funds allocated by the states concerned.

2. ADMINISTRATION OF THE BANKING ACTIVITY

The Bank's business can be regulated by an Agreement, Articles of Association of the Bank being integral part hereof as well as rules and regulations approved by the Bank within the scope of competence.

The authorized capital of the BRICS Trade and Development Bank and its currency should be agreed by the parties. The respective contributions of the member-coun-

---

tries as partners to the Bank's authorized capital can be stated in the intergovernmental agreement, while setting up BRICS banking institution

The Bank's authorized capital may be increased for economic reasons upon request of the Bank's Board of Directors and can be a subject to prior consent of the Bank's country - members. The Bank's authorized capital can be increased in case of admission to membership thereof of a new member by contribution. The amount, procedure or terms and conditions can be specified by the Bank's Board as agreed with any new member as aforesaid.

It is also worth, while the Bank can have surplus funds with the term, amount, purpose and allocation procedure applicable to be specified by the Bank's Board. The Bank may also have its special funds allocated as resolved by the Bank's Board. Pursuant to any agreement made by and between the members concerned and the Bank the latter may have special funds to be formed out of resources made available by the Bank's members. The Impact Investment Fund can be one of it, if needed.

All these measures can contribute to the formation of the stable financial background of the BRICS banking institution.

The other aspect, that is worth while mentioning, in view of the counterparties respect, that forms a stable background of any activity.

The BRICS Trade and Development Bank should carry out its business based on complete equality of and respect for rights and sovereignty of the Bank's members. When considering or addressing any issue related to the Bank's business the states, holding interests in the Bank, should enjoy equal rights.

At the same time, when effecting any transaction the Bank must act, based on rules and regulations approved and pursuant to the international practice of financial instruments implementation.

The international practice has given good examples of economic cooperation, based on the principles of mutual respect. Thus, participation of any state in the BRICS Trade and Development Bank as well as in any business thereof shall not prevent it from developing direct finance or any other business relations with any other country either being member of the Bank or not. The privileges of international financing should be equally discussed and agreed.

To our opinion, the BRICS Trade and Development Bank shall be a legal entity and enjoy legal capacity required for the purpose of discharging its functions and achiev-

ing its objectives as provided by the Agreement and Articles of Association of the Bank. The Bank can also be an international institution entitled to enter into international treaties of any kind.

The Bank as well as representatives of the states, members of the Bank's Board, and the Bank's personnel shall enjoy privileges and immunities required to discharge functions and achieve objectives of the Bank within the territory of any state being member of the Bank as should be specified in this Agreement and Articles of Association thereof. The foregoing privileges and immunities should be also specified in the Bank's Articles of Association. In viewing further developments it is also reasonable for any intergovernmental financial structure to establish agencies and representative offices, etc., within the territory of incorporation as well as abroad. The Bank shall enter into relations with the authorities of the territory of incorporation or any of its agencies or representative offices or business units as provided by the respective Agreement, signed between the parties.

Any new member will be acceded to the mutual Agreement, join the Bank and share the same objectives and operating policies of the Bank and assumes obligations, arising from and Articles of Association of the Bank.

The BRICS Trade and Development Bank (TDB), as an intergovernmental institution, should be looked after the governments of the member – states and the Agreement on incorporation should be a subject to ratification and become effective as from the date the ultimate instrument of ratification is delivered by the respective Contracting Party to the depository Institution. The Agreement may be amended only subject to prior consent of all members of the Bank. At the same time, it is worth while taking into consideration, that the relations as between the Bank and the respective member with regard to mutual obligations of the parties should be adjusted within the term as agreed. According to the international practice the Agreement on setting up the BRICS Trade and Development Bank and, in necessary, at the same time of an Impact Investment Fund should be deposited with the Secretariat of an agreed International Institution (UN Organization or any other, acting as depository hereof). The duplicates of the Agreement should be done in English and duly certified copies should be delivered by the depository to each Contracting Party.

3. THE AIM OF TDB

The most important aim of the establishing the BRICS Trade and Development Bank should be the purpose of contributing to economic and financial relations of the Bank's members. Thus, the primary objectives of the Bank should be:

- assisting in developing foreign economic ties between the Bank's members, their banking facilities, companies, etc.;
- promoting incorporation and operation of joint ventures, primarily, where companies of the Bank's members hold certain interests;
- contribution to the development of financial instruments and services within the territory of the Bank's members.

The Bank can be also entitled to:

- a) enter into any international treaty or any other agreement as well as effect any transaction whatsoever within the scope of its competence as provided by the international practice;
- b) purchase, lease or dispose of any property;
- c) appear in any court or arbitral authority in the interest of the Bank;
- d) establish branch, representative offices, special purpose financial structure within the territory of incorporation as well as abroad;
- e) issue rules and regulations related to any issue within the scope of the Bank's competence;
- f) convey any other business in order to achieve the Bank's objectives and interests of the member countries, its share holders.

At the same time, the Bank should be liable for its obligations to the extent of the value of any property owned and not be liable for any obligation incurred by any of its members and vice versa.

In respect of the parties the employees of the Bank must keep secret on any operation, document, account or deposit made by any of its customers or correspondents and the operations of the Bank. At the same time the activity of the Bank should be transparent for its share – holders.

Any banking or financial institution may also participate in the Bank's business subject to availability of its proper status. The procedure of admission to the Bank's membership shall be regulated by a special article of the Agreement of Incorporation. Anyone intending to become the Bank's member should submit to the Bank's Board a duly executed application specifying that it shares objectives and mission of the Bank and is ready to incur obligations arising from the Agreement of Incorporation and Articles of Association of the Bank. Any membership shall be subject to prior approval by the Bank's Board.

The most important aspect is the Bank funds. To our opinion, the Bank's funds shall consist of its members' contributions to the Bank's authorised capital or any contribution by any member concerned to any special

fund; resources provided in any form whatsoever by the Bank's members or capital raised at international exchanged markets as well as by allocating a certain share of profits to the surplus or special funds of the Bank.

Generally speaking, the capital of the Bank can consist of freely convertible or national currency of any state being member of the Bank or gold, provided that the share of national currencies in the authorised capital shall not exceed 10%. The Bank's authorised capital shall be employed for any purpose specified in the Agreement of Incorporation or Articles of Association thereof and shall secure the Bank's obligations. The Bank's authorised capital may be increased as provided by the Agreement. Any contribution thereto can be also made pursuant to the Agreement. The Bank shall issue to any of its members making contribution to the authorised capital thereof a certificate evidencing and supporting the same.

According to the international requirements, the Bank should carry its safe activity and provide funds for the reserves, as well as for any special funds whatsoever. The Bank's reserves or special funds must be formed out of its profit.

The purposes, scope, terms and procedure of forming and functioning of any special financial fund should be specified in the respective agreement made by and between the foregoing members and the Bank.

4. MAIN PRINCIPLES OF THE TDB ACTIVITY

At the same time, the BRICS Trade and Development Bank should be entitled to raise funds in freely convertible or national currencies of the Bank's members concerned by obtaining finance or bank loans or credits, issuing securities, accepting deposits or by any other means subject to International principles of activity.

The Bank can also advance funds to the borrowers out of its equity or raised funds in any currency approved by the Bank. Any advance of or obligation to provide money to be incurred by the Bank should be specified in a proper agreement executed on a case-by-case basis on the principles of general financial policy of the Bank and its fee schedule. Any agreement as aforesaid will include required provisions. Economic, finance and banking criteria shall be specified by the Bank management depending on the nature or designation of any financial operation.

The BRICS Trade and Development Bank can also (at its own discretion) carry out any assessment or submit any project, technical specification or budget estimate for review to any competent national agency or international panel of experts.

Taking into consideration the necessity of safe financial operations and stable functioning of financial systems of the member – countries, the Bank should advance funds to borrowers in certain states being members thereof subject to consent of the Central Banks or any other competent authorities, as provided by the law of the country the respective beneficiaries resides in. Thus the activity of the Bank will contribute to the stability of the national finance of a member – country.

The funds can be advanced generally for the term not exceeding 15 years. If there is an interest for the longer period of financing, any extended term should be subject to approval by the Bank's Board. Any repayment of funds advanced by the Bank should be made as provided by rules and regulations of International practice. Any repayment as aforesaid must be made in the currency the funds are advanced in or any other currency as agreed by the Bank and the respective customer.

It is also worth, while having the proper usage of the BRICS Trade and Development Bank the facilities as well as productiveness of its instruments. For the aforesaid purposes the Bank should be authorized to:

- a) when effecting activity, allowing advance of funds, there should be purposes specified in an agreement made;
- b) exercise constant control over compliance with any agreement whatsoever within the term thereof;
- c) convey monitoring of the banking and financial activity and forward the Bank's personnel or members of international panels of experts to the sites both within lead-in and project implementation period in order to exercise the necessary control. In this particular case the state concerned shall provide the foregoing experts assistance in fulfilling their duties or may authorize its own representatives to participate in the aforesaid control procedures.

If any customer is in default of any agreement the Bank shall be entitled to:

- a) act as provided by the International practice for the purpose of protecting its own interests;
- b) make any reasonable arrangement in order to protect the Bank's interests and manage the debt.

In view of developing its activity, the BRICS Trade and Development Bank must be entitled to conduct any transaction permitted by the international banking practice and complying with the Bank's objectives or any of them.

To avoid functional risk of the banking activity it is very important to make arrangements in view of professional bank management. The Bank's Board should be the superior management body of the Bank responsible

for the general Banking activity. The Bank's Board can include authorized representatives nominated by the Bank's members. The votes of the Bank members can be distributed according to the contribution to the Bank's authorized capital.

At the same time, the Management Board can be the Bank's executive body. It should report to the Bank's Board.

One more question is worth, while mentioning: the Bank disputes. To our opinion, the parties must agree that any dispute arising between the Bank and any of its customers shall be submitted to the existing or elected arbitrators.

If no agreement as aforesaid exists any dispute shall be submitted to the Arbitration Court of the Chamber of Commerce and Industry of the state of the incorporation of the Bank.

As far as the allocation of the Bank's profit is concerned the approach can be the following: the Bank transacts its business ensuring profitability of its operations. Any net surplus of the Bank shall be distributed upon approval of its annual accounts as resolved by the Bank's Board. Any profit as aforesaid may be allocated to form reserve or special funds of the Bank or distributed among the Bank's members or employed otherwise.

CONCLUSIONS

There is no denying the fact, that the incorporation of the BRICS Trade and Development Bank will contribute to fruitful international cooperation of the member-states and their economies and will be safe background for further progress. The key aspects that should be looked after by the BRICS – members are presented in the article that can cause fruitful discussions for finding solutions in mutual interests.

Irina Yarygina, Dr., Prof.

Financial University within the Government of the Russian Federation
jjz4@yandex.ru

BIBLIOGRAPHY

- 1) BRICS Working papers.
Dostupne na: 2011-2013 <http://www.russskiymir.ru/russskiymir/ru/>.
- 2) <http://www.oecd.org>.
- 3) <http://www.cbr.ru>.
- 4) www.worldban.org.

RECENZE / REVIEW

Recenzia na dielo: Róbert Jäger, Emília Janigová: „Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)“, Právnická fakulta Univerzity Matej Bela, Banská Bystrica, 2013, 182 strán, ISBN 978-80-557-0522-4.

Michal Turošík

V auguste roku 2013 bola vydaná Právnickou fakultou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici vedecká monografia Róberta Jágera a Emílie Janigovej s názvom „Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)“. JUDr. PhDr. Róbert Jäger, PhD. vedecky a pedagogicky pôsobí na Katedre Teórie a dejín štátu a práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela a Doc. PhDr. Ing. Emília Janigová, PhD. pôsobí vedecky a pedagogicky na Katedre sociálnej práce Pedagogickej fakulty Katolíckej Univerzity v Ružomberku.

Monografia s názvom „Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)“ má medziodborový charakter a jej predmet sa nachádza na rozhraní dejín práva a sociálnych služieb.

Autori monografie rozdelili problematiku v nej obsiahnutú do piatich kapitol. Zvolená štruktúra práce je logická, a nie je možné voči nej mať vážnejších výhrad. Prvá kapitola má teoretický charakter, je tu vymedzená základná terminológia používaná v práci, pričom autori využívajú zväčša legálne definície. Druhá až štvrtá kapitola monografie je rozdelená podľa všeobecnej periodizácie dejín štátu a práva na Slovensku (obdobie feudalizmu v Uhorsku, obdobie kapitalizmu v Uhorsku, a Československá republika medzivojnového obdobia).

Druhá kapitola obsahuje popis poskytovania pomoci chudobným a biednym v dobách feudalizmu, pričom sa na túto problematiku nahliada jednak z pozície vzťahov členov rodiny, jednak z pozície vplyvu šírenia kresťanstva. Novosť takéhoto prístupu možno vidieť najmä v tom, že autori veľmi podrobne analyzujú rodinno-právne vzťahy podľa uhorského obyčajového práva a v nadväznosti na ne dedukujú formy poskytovania pomoci tým, ktorí na ňu boli odkázaní. Z pohľadu plynutia času súbežne s touto formou poskytovania pomoci

(teda neorganizovanou formou poskytovania pomoci v rodinnom prostredí) autori popisujú aj prvé vplyvy učenia katolíckej cirkvi na pomoc chudobným a biednym s poukázaním na ich reálny výkon. Osobitná pozornosť sa venuje poskytovaniu pomoci chudobným a biednym subjektmi orgánov samosprávy ako aj štátnej správy, ktorá predstavovala druhý krok v rámci organizovanej pomoci chudobným a biednym. Tretia kapitola popisuje vývoj právnej úpravy pomoci chudobným a biednym za čias kapitalizmu. Práve v tejto časti práce autori poukazujú na to, že veľkým zlomom v modernej histórii Európy bola priemyselná revolúcia v dôsledku ktorej začali pribúdať sociálne problémy a vznikala akútna potreba tieto problémy riešiť (sťahovanie roľníkov do miest, obrovský nárast mestskej populácie, markantné zhoršenie životných podmienok mestského obyvateľstva a následná potreba riešiť tieto problémy nielen na úrovni faktického výkonu pomoci núdznym, ale aj formou legislatívnej úpravy). Autori tu poukazujú aj na fakt, že práve do tohto obdobia môžeme sledovať začiatky náhľadu na sociálnu prácu ako na vedu, ktorej úlohou bolo pomáhať pri riešení sociálnych problémov. Autori rovnako poukazujú, že práve v tomto období sa rozšírila pomoc z pôvodnej formy poskytovanej výlučne osobám v ekonomickej núdzi aj na osoby v psychickej a sociálnej núdzi. Štvrtá kapitola poukazuje na vážne spoločenské a ekonomické podmienky v ktorých sa nachádzalo Československo po svojom vzniku, ako aj dve hospodárske krízy medzivojnového obdobia. Následne je v tejto časti práce popisovaný vývoj právnej úpravy práva sociálneho zabezpečenia a inštitútov práva pracovného na území Slovenska počas existencie Československa medzivojnového obdobia. Osobitná časť sa zaoberá faktickým výkonom poskytovania pomoci sociálne odkázaným v danom období, ako aj vznikom sociálnej práce ako samostatnej vedy.

Monografia „Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do

---

roku 1939)“ je určená najmä odbornej verejnosti, ale aj študentom študijných programov odboru právo, sociálna práca a história. Monografia bola pripravená s cieľom sprístupniť v koncentrovanej podobe aktuálne poznatky z oblasti vývoja sociálnej pomoci na Slovensku do vypuknutia II. svetovej vojny. Aj z tohto uhľa pohľadu je monografia „Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)“ významným prínosom pre obe hlavné vedné disciplíny (právo a sociálna práca), nakoľko doteraz sa v takomto rozsahu uvedenú problematiku ešte nikto nerozhodol spracovať.

Záverom možno rezultovať nasledovné: recenzovanú publikáciu hodnotíme veľmi pozitívne. Monografiu hodnotíme pozitívne aj z pohľadu formy akou je písaná. Autorom sa ju podarilo napísať štýlom, ktorý nie je typický pre univerzitných učiteľov. Vyvarovali sa akýmkoľvek ťažkopádny nezrozumiteľným termínom a práca je zrozumiteľná poslucháčom štúdia na právnických fakultách, ale aj študentom nie právnych disciplín, či záujemcom z radov verejnosti.

Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošik, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici
michal.turosik@umb.sk

DISKUZNÍ TÉMA

DISCUSSION TOPIC

ANALÝZA ROLE ODPIŠŮ VE FINANCOVÁNÍ PODNIKU

THE ROLE OF DEPRECIATION ANALYSIS IN THE CORPORATE FINANCING

Tomáš Marek, Helena Cetlová

ABSTRAKT

V článku je kriticky rozebrána obecně přijímaná teze, že daňové odpisy dlouhodobého majetku jsou zdrojem financování podniku. Výchozí hypotéza formuluje záměr autorů prokázat, že daňové odpisy dlouhodobého majetku, jsou jednoznačnou a ohraničenou ekonomickou i účetní veličinou a nejsou samy o sobě zdrojem financování podniku, nýbrž zdrojem financování jsou tržby. V té souvislosti jsou přiblíženy hlavní účetní výkazy s problematikou související a je provedena srovnávací analýza případů uplatnění odpisů a tvorby rezerv z nákladů. Jsou rozebrány pohyby ve výkazu zisku a ztráty a v rozvaze. Do argumentace je zapojena metodika zjišťování cash-flow, ve kterém jsou všechny reálné pohyby finančních prostředků zachycovány. Odpisy na cash-flow však vliv nemají. Finálně jsou uvedeny možné příčiny vzniku představy, že odpisy skutečně vytvářejí zdroje financování a nakonec je provedeno stručné shrnutí argumentů k potvrzení výchozí hypotézy.

Klíčová slova:

cash-flow, odpisy, dlouhodobý majetek, financování podniku

ABSTRACT

The generally accepted opinion that the tax depreciation of long-term assets is the source of enterprise financing is quite critically discussed in the article. The authors tried to prove that the tax depreciation of long-term assets is purely accounting quantity or term, but does not serve as the source of enterprise financing. The outcome is that the revenues are the real source of financing. The appropriate financial statements were taken and the comparison analysis was conducted of specific cases where depreciations were applied and where reserves were created from the expenses. Then the changes and movements in the balance sheet and income statement are broken down. Also, the method of cash-flow determination is made clear and put as additional argument. Depreciations do not actually affect cash-flow at all. Finally we summarized all the possible causes of the generally accepted opinion that the depreciations really do create source of financing. The supporting arguments to confirm the default hypothesis are then examined.

Keywords:

cash-flow, depreciation, long-term assets, enterprise financing

UVEDENÍ PROBLÉMU – HYPOTÉZA

Základní otázky:

Před mnoha lety jsme brali za samozřejmé, že odpisy dlouhodobého majetku (tehdy základních prostředků) jsou zdrojem financování jeho reprodukce. Odpisy byly plánovány a profinancovány až na úroveň státního rozpočtu. V době privatizace se pozvolna začaly vynořovat otázky, **jak to vlastně s tou funkcí zdroje financování u odpisů doopravdy je.** Zejména šlo o to:

- Jak se ta zdrojová stránka odpisů projevuje?
- Kde jejich hodnotu jako zdrojovou položku lze najít?

Pro praxi i přípravu studijních textů předmětů, které se financováním a tedy i zdroji financování přímo zabývají, bylo třeba získat jistotu a s ní schopnost svá stanoviska obhájit.

Vybrané teze z publikací:

Milan Paták při klasifikaci zdrojů financování mimo jiné píše: „*Samofinancování neboli financování především ziskem, případně též v širším pojetí samofinancování též odpisy a dalšími interními finančními zdroji (tržbami za prodaný majetek).*“¹ Na další stránce tuto tezi ještě rozvíjí: „S ohledem na nabývání zdrojů je možné rozlišit:

a) interní financování, pokud se pro krytí podnikových potřeb využívají vnitřní podnikové zdroje (zisk, odpisy, rezervy),...“²

Autoři Šiman J. a Petera P. při výkladu financování investic uvádějí zcela jednoznačně: „Za zdroje dlouhodobého kapitálu se obecně považují:

- vlastní kapitál
- dlouhodobé účelové bankovní úvěry
- emitované dluhopisy
- leasing
- splátkový prodej
- odpisy dlouhodobého majetku.“³

V tomto článku se nebudeme příliš zabývat ostatními zdroji, účelem této citace je ukázat jednoznačnost formulace, neboť v první ukázce se hovoří jen o „širším pojetí“, což však nebylo v dalším textu publikace nijak vysvětleno. Ukázalo se, že bude dobré nahlédnout ještě do další publikace, zabývající se financemi podniku.

Zvolena byla kniha prof. Petra Marka, která je známým počinem pedagogů z Vysoké školy ekonomické v Praze a problematice odpisů věnuje nejvíce místa. Citovaný text proto bude poněkud obsáhlejší:

„*Odpisy..... Jejich funkce spočívá v zabezpečení přenosu ceny dlouhodobého majetku do nákladů, a tím postupněm snižování výše tohoto majetku v aktivech. Úlohou odpisů je také finančně zajistit do značné míry obnovu dlouhodobého majetku.*“⁴ V následném textu autor danou problematiku ještě rozvíjí: „Úlohou odpisů není jen vyjádřit opotřebení dlouhodobého majetku a zohlednit ho v nákladech a zisku podniku, odpisy plní i význačnou finanční funkci. Na rozdíl od většiny ostatních druhů nákladů nejsou současně výdajem (ten se uskutečnil jednorázově při pořízení dlouhodobého majetku). Jsou speciální složkou ceny výrobků a realizovaných tržeb. Spolu se ziskem podniku po zdanění představují proto interně generované zdroje (někdy se označují jako „uvnitř vytvořená hotovost“), které jsou dominantním zdrojem krytí kapitálových požadavků firm na obnovu, event. zvýšení dlouhodobého majetku ve většině průmyslových zemí.“⁴

^{4/} *Chápání odpisů jako interního zdroje financování podnikových potřeb není mezi ekonomy jednotné. Někteří odpisy nepovažují za finanční zdroj. Zdůrazňují, že jde pouze o přenesení původní ceny aktiv do nákladů, že představují jen částku zadržanou (nezdaněnou) podnikem. Jiní vycházejí z toho, že odpisy jako integrální složka tržeb nepředstavují výdaj peněz a jsou podniku k dispozici pro financování podnikových potřeb.“⁵*

Citovaný text bylo třeba převzít včetně autorovy poznámky pod čarou (psaná kurzívou), neboť ta byla finální inspirací k dalšímu studiu a konečně i k tomuto článku.

Na téže stránce se autor zmiňuje, že odpisy jsou i v zahraničí popisovány jako výrazný zdroj interního financování. Dále, že jsou relativně stabilním zdrojem financování dlouhodobého majetku. Nejsou příliš závislé na stupni efektivnosti podnikání, **pokud úroveň tržeb je alespoň taková, že pokryje náklady na činnost podniku.** (*kráceno, zvýraznění přidána*)

Výchozí hypotéza:

Osobní zkušenosti i určitě povzbuzení nalezené v publikaci Studijní průvodce financemi podniku, vedly k rozšíření původních otázek o dvě další:

1) PATÁK, M. *Podnikový finanční management*. Praha : Idea servis 2006. ISBN 80-85970-52-X, s. 7.

2) PATÁK, M. *Podnikový finanční management*. Praha : Idea servis 2006. ISBN 80-85970-52-X, s. 8.

3) ŠIMAN, J., PETERA, P. *Financování podnikatelských subjektů*. Praha : C. H. Beck 2010. ISBN 978-80-7400-117-8.

4) MAREK, P. a kol. *Studijní průvodce financemi podniku*. Praha : Ekopress 2009. ISBN 978-80-86929-49-1, s. 402.

5) MAREK, P. a kol. *Studijní průvodce financemi podniku*. Praha : Ekopress 2009. ISBN 978-80-86929-49-1, s. 404.

- Co je tedy vlastně zdrojem samofinancování, odpisy nebo jen tržby?
- Co by se stalo, kdyby stát zrušil daňové odpisy?

To byly poslední impulsy k napsání tohoto článku a také k formulování výchozí hypotézy:

Lze prokázat, že daňové odpisy dlouhodobého majetku, které se jako pojem opírají o vymezení uvedené v zákoně o dani z příjmů a tudíž jsou jednoznačnou a ohraničenou ekonomickou i účetní veličinou, nejsou samy o sobě zdrojem financování podniku, nýbrž zdrojem financování jsou tržby.

Mimo hypotézu stojí faktická daňová úleva vyplývající z uplatnění příslušného ustanovení zákona o dani z příjmů, umožňující prostřednictvím daňových odpisů postupně převádět pořizovací ceny většiny druhů dlouhodobého majetku do daňově uznatelných nákladů.

Hledáním odpovědi na výše uvedené otázky včetně argumentů k potvrzení formulované hypotézy se zabývá další text článku. V duchu tématu je zaměřen zejména na zdroje samofinancování.

2. ÚČETNÍ VÝKAZY SOUVISEJÍCÍ S DANOU PROBLEMATIKOU

Při naplňování výše uvedených záměrů nejdříve přiblížíme obsah jednotlivých (základních) účetních výkazů, tj. rozvahy, výkazu zisku a ztráty a výkazu cash-flow, a to včetně toho jak se jich problematika odpisů dotýká.

Rozvaha:

Je to základní bilance aktiv a pasiv, jinak řečeno majetku a kapitálových zdrojů jeho profinancování v podniku. Objem aktiv se rovná objemu pasiv, což značí, že všechny zdroje jsou zapojeny do profinancování majetku podniku. Majetek je hmotný, nehmotný, jiné členění je na aktiva dlouhodobá a oběžná. Pasiva jsou vlastní a cizí. Další členění je na dlouhodobá a krátkodobá.

Daňové odpisy se uplatňují u dlouhodobého majetku v položkách a sazbách uvedených v zákoně. Jejich podstatou je promítnutí do rozvahy amortizaci dlouhodobého majetku, a to v rozsahu a způsobem v zákoně o dani z příjmů stanoveným. Vazba na ustanovení zákona je spojena s jejich další funkcí, spočívající v úměrném snížení bilančního hospodářského výsledku a tím i vypočtené částky daně z příjmů. Proces je realizován tak, že ve výkazu zisku a ztráty se částka odpisů vypočtená podle sazeb stanovených zákonem a pořizovacích cen dotčeného dlouhodobého majetku promítné do provozních nákladů. Sníží se tak provozní hospodářský výsledek a na konci výkazu i celkový hospodářský výsledek, který je základem pro výpočet daně z příjmů.

Výkaz rozvaha následně přebírá hodnoty daňových odpisů (promítnutím do snížení hodnoty dlouhodobého majetku) a snížený hospodářský výsledek (v položkách vlastního kapitálu) z příslušného výkazu zisku a ztráty. Tímto postupem se dosáhne splnění a zobrazení obou záměrů, tedy jak snížení hodnoty dlouhodobého majetku, tak snížení hospodářského výsledku, při současném dodržení vyrovnané bilance strany aktiv a pasiv v rozvaze. Úprava se netýká ani oběžných aktiv, ani cizího kapitálu. Peněžní část krátkodobého finančního majetku přebírá z výkazu cash-flow. Při popisu rozvahy nezbyvá než se dotknout též **oddílu časové rozlišení**. Na straně pasiv se jedná o položky „výdaje příštích období“ a „výnosy příštích období“. Zatímco výdaje příštích období jsou jakousi rezervou, kdy vznikl náklad a výdaj je budoucí (podobně jako u rezerv v cizích pasivech), výnosy příštích období odpovídají reálným příjmům, kdy výnos bude účtován později. Obojí souvisí s cash-flow, ale odpisy se nemohou týkat. Titulem by se spíše hodily „náklady příštích období“ v aktivech, reálně ani ony. Jednak se náklady promítají oproti odpisování dlouhodobého majetku a navíc by se ani v tomto provedení nevytvářely žádné zdroje. Výroční rozvaha je součástí účetní závěrky a tedy i přílohou přiznání k dani z příjmů. Důležité je, že **patří k prvkům daňové evidence**.

Výkaz zisku a ztráty:

VZZ, zkráceně též výsledovka, je významným **prvkem daňové evidence**, součástí účetní závěrky a závaznou přílohou přiznání k dani z příjmů. Zachycuje veškeré náklady a výnosy (položky daňově účinné) realizované v podniku v jejich účetní pozici. Systémově nezahrnuje příjmy, které nejsou výnosy a výdaje, které nejsou náklady. Například v případě úvěru výsledovka neeviduje částku přijatého plnění bankou, ani jednotlivé splátky jistiny bance. Zachycuje ale nákladové či výnosové úroky, jako položky daňově účinné. Neřeší, zda dosažený výnos je i příjmem, či zda účtovaný náklad je i výdajem. Účelem výsledovky je podat informaci o hospodaření podniku ze všech hledisek (např. část provozní, finanční a mimořádná), majících vliv na vytvoření základu pro výpočet daně z příjmů.

Jak již bylo uvedeno výše, metodika promítání daňových odpisů předpokládá, že vypočtené odpisy za daňové období budou promítnuty do výsledovky jako náklady v oddílu provozního hospodářského výsledku. V této souvislosti jen připomeneme, že odpisy nejsou současně výdajem. Peněžní výdaj byl za celý předmět pořizovaný do dlouhodobého majetku učiněn najednou při jeho koupi.

Můžeme konstatovat, že v problematice odpisů je výsledovka přímo provázána na rozvahu v položce hodnoty odpisů, tedy nákladu a v položce hospodářského výsledku.

Výkaz cash-flow:

Již z názvu je patrné, že zachycuje reálné peněžní toky, tedy výdaje a příjmy, které ve vykazovaném období, nebo k vykazovanému datu skutečně proběhly. Peněžní toky znamenají sice pohyb, ale zapsat se dá vždy jen určitý stav. Peníze byly připsány na účet nebo z účtu odeslány v ten den a hodinu. I když existuje více druhů zjišťování cash-flow výsledné hodnoty ke stejnému bodu času musí být shodné. Metody sice mohou vycházet z různých podkladů, ale případnými korekcemi se musí dostat na skutečnost. V literatuře se preferuje tzv. nepřímá metoda, která usnadňuje (snad) věcnou identifikaci jednotlivých pohybů (plus i minus). Přímá metoda je velmi prostá. Obstaráte si výpis z bankovního účtu a stav pokladny k témuž datu – máte výchozí stav. Poté evidujete všechny změny na účtu i v pokladně a vždy si můžete na konci dne udělat mezisoučet a víte, na čem jste. Pravdou je, že pokud nemáte druhy plateb a výdajů předem kódově označené, musíte si to následně rozplétat. Nepřímá metoda začíná zjištěním hodnoty hospodářského výsledku. Navazují korekce, které z pomů výnos a náklady učiní příjmy a výdaje. Není to těžké a při počítačovém zpracování už vůbec ne. Nevýhodou, že potřebujete mít onu výsledovku. Tu standardně míváte jednou za měsíc. To sice překonatelné je, ale už to znamená určité komplikace. Často se obě metody používají souběžně, podle potřeby některů krátkodobého managementu. Přímá metoda nemá žádný vztah k problematice odpisů. U nepřímé se s odpisy setkáme hned při první korekci hospodářského výsledku. Částku odpisů, o kterou jsme hospodářský výsledek předtím snížili, opět (již po zdanění) připočteme. Pro účely cash-flow se tedy i zde chováme, jakoby žádné odpisy nebyly. Propojení s výsledovkou tedy pozorujeme zejména při nepřímé metodě výpočtu a to výchozím údajem. Výsledný údaj, tj. stav účtů a hotovosti v pokladně k určitému datu zase nalezneme ve shodné výši v rozvaze. Ještě poznámka – výkaz cash-flow není součástí daňové evidence.

Všechny tři výkazy jsou v určitém rozsahu a skladbě propojené, do jisté míry se navzájem hlídají, aby si neodporovaly. Jestliže jsme řekli, že výsledovka tím, že zachycuje účetní položky výnosy a náklady v podstatě nemůže mít shodné údaje s výkazem cash flow, u rozvahy je to poněkud jiné. Rozvaha je základní bilance, v níž jsou v rovnováze položky majetkové a položky zdrojové. Položky majetkové musí odpovídat realitě, tj. hodnoty uvedené v rozvaze jsou vždy autentické, tak říkajíc dohledatelné až hmatatelné. Pasiva to jsou vlastně vztahy, to je vlastně původ prostředků, které jsou společlivě rozčleněné až v aktivech. Pokud máme v rozvaze hospodářský výsledek 100 tis. Kč, neznamená to, že už ony peníze máme, že už budou zapsány v krátkodobém finančním majetku ve stejné hodnotě. Částka může být rozpuštěna do zásob, do finančního majetku či do pohledávek. Naopak pokud napíšeme do cizích pasiv, že máme 1 mil. Kč úvěr jako zdroj (závazek ze smlouvy o úvěru), budeme mít před započtením čerpání ve finančním majetku skutečně 1 mil. Kč na účtu v bance. Pokud jde o výkaz cash-flow, máme-li podle výkazu v určitý den stav hotovosti třeba 50 tis. Kč, musí být tato částka obsažena v krátkodobém finančním majetku součtem v položkách účet v bance a pokladna. Tato prostá rekapitulace je dobrá pro to, abychom si uvědomili, co s čím souvisí a co je s čím svázáno či propojeno.

3. SROVNÁVACÍ ANALÝZY V PŘÍPÁDECH ODPISŮ I TVORBY REZERV

Daňové odpisy promítáme zpravidla jednou ročně do výkazů účetní závěrky – do výkazu zisku a ztráty a do rozvahy. V rámci rozboru problému posuzujeme rozvahu A), kde nejsou promítnuty odpisy a rozvahu B), kde odpisy promítnuty byly. V případě A) v dlouhodobém majetku korekční údaj a výsledná hodnota majetku snižená o odpisy ještě nejsou vyznačeny, a na straně pasiv hos-

Srovnání verze před odpisy a po odpisech:

A) BEZ ODPISŮ		v tis. Kč		B) S ODPISY		v tis. Kč	
aktiva				aktiva			
Dlouhodobý majetek	1000	0	1000	Dlouhodobý majetek	1000	80	920
Finanční majetek			120	Finanční majetek			120
pasiva				pasiva			
Hospodářský výsledek			81	Hospodářský výsledek			16,2
Rezerva na daň z příjmů			19	Rezerva na daň z příjmů			3,8
Po zaplacení daně se finanční majetek sniží na 101 tis. Kč				Po zaplacení daně se finanční majetek sniží na 116,2 tis. Kč			
				Úspora činí 15,2 tis. Kč			

podářský výsledek odpovídá rozdílu výnosů a nákladů bez uplatnění nákladové položky „odpisy“. Je to situace jako v organizaci, která neodpisuje (systémově, nebo momentálně nechce) dlouhodobý majetek. V případě B) je snížení hodnoty dlouhodobého majetku již promítnuto bylo a úměrně byl snížen i hospodářský výsledek. Vypočtená daň z příjmů je pro přehlednost vedena v rezervách. Finanční majetek zůstává beze změny. Snižuje se až zaplacením daně.

Je zřejmé, že kdybychom v danou chvíli neměli kladný hospodářský výsledek (nebo jen nepatrný), tak nás promítnutí odpisů přivede do tzv. daňové ztráty. Pokud ovšem je kladný hospodářský výsledek větší než předpokládaná ale ještě nepromítnutá hodnota odpisů, tak po jejich uplatnění (v nákladech ve výsledovce a snížením hodnoty dlouhodobého majetku v rozvaze), budeme mít jejich hodnotu nižší vykázaný zisk a následně nižší odvod daně z příjmů o 19 % z hodnoty odpisů.

Bez uplatnění odpisů se celková hodnota aktiv i pasiv snížila pouze o zaplacenou daň z příjmů, ale hodnota dlouhodobého majetku je fakticky zkreslená. Hospodářský výsledek po zdanění činí 81 tis. Kč. Finanční majetek zaplacením daně klesl o 19 tis. Kč.

Uplatněním odpisů se celková hodnota aktiv i pasiv snížila o odpisy a zaplacenou daň z příjmů a hodnota dlouhodobého majetku sleduje amortizaci. Hospodářský výsledek po zdanění činí 16,2 tis. Kč. Avšak finanční majetek klesl jen o 3,8 tis Kč. Přínosem je, že hodnota dlouhodobého majetku byla přiměřeně korigována. Finanční majetek je po provedení odpisů větší než když se neprovedou, ale nemůže být vyšší než výchozí hodnota, nejvýše by mohl při nulové dani zůstat nedotčen.

Podstatné je, že nic jiného se nestalo, tedy kromě toho, že **se provedením odpisů snižuje účetní hodnota podniku**, což ovšem odpovídá právě amortizaci dlouhodobého majetku.

Srovnání vytvoření rezervy a provedení odpisů: Při hodnocení jednotlivých kroků uplatnění odpisů bude užitečné porovnat proces promítnutí odpisů s postupem při vytváření rezerv v cizích pasivech. Nalezneme zde některé shodné kroky, ale také významné rozdíly.

Rezervy (v cizích pasivech) jsou považovány za zdroj financování předem určených potřeb či povinností pod-

niku. Pro některé účely jsou dokonce stanoveny jako povinné. **Rezervy se tvoří z nákladů – v tom je postup stejný jako u odpisů**, protože rezervy jsou rovněž jen náklad a nikoli výdaj. Účelem vytváření rezerv není žádný zásah do aktiv, ale pouhé a skutečné vytvoření účelových zdrojů financování. Tvorba rezerv se aktiv nijak nedotýká – tedy žádného druhu majetku podniku, ani finančního. Nejsou kalkulovány v cenách. Jde o operaci odehrávající se výhradně na straně pasiv, kdy se sníží potenciální zisk a ve stejné částce se vytvoří v cizích pasivech účelová rezerva – suma vlastních pasiv se sníží a suma cizích pasiv naopak zvýší.

Bilanční stránka rozvahy zůstává nedotčena. Otázka zdanění se řeší následně podle účelu a rozsahu použití rezervy – částka může ve stanovených případech užít zůstat nezdaněná, nebo naopak se provede dodanění (bez sankcí) a to včetně nevyužitých částí rezervy. Základní rozdíl oproti odpisům spočívá v tom, že v celé operaci jde výhradně přeskupení fakticky vytvořených zdrojů (a do jisté míry i odložení daňové povinnosti). **Nic nezaniká, nic nově nevzniká.** Přesun mezi položky cizích pasiv je opodstatněn tím, že účelem vytváření rezerv je profinancování budoucích závazků. Rozhodně **zde nevzniká nic navíc**, pouze se pozmění skladba zdrojů. Protože jde o přesun z hospodářského výsledku do cizích pasiv před zdaněním, musí se na rozdíl od odpisů (tam je nárok na snížení základu daně zákonem) dodatečně posoudit, zda bude povinnost zdanění uložena či nikoliv, případně v jaké míře.

Vyobrazení s využitím porovnání tvorby rezerv z nákladů a uplatnění odpisů v nákladech také ukazuje, že zatímco **u rezerv se jedná o pouhý přesun**, u odpisů se jedná o promítnutí bilanční změny spočívající ve snížení hodnoty dlouhodobého majetku, a to způsobem, který umožní promítnutí tohoto snížení do zmenšení základu pro výpočet daně z příjmů. **V případě rezerv se snižují vlastní a zvyšují cizí pasiva.** Aktiva se nijak nemění, tedy ani celková suma pasiv. **U odepisování se snižuje dlouhodobý majetek a snižují vlastní pasiva.** Nemění se oběžná aktiva a cizí pasiva, snižuje se ale celková hodnota aktiv i pasiv. Pokud u modelového podniku se stejnou skladbou aktiv a pasiv promítneme odpisy nebo vytvoříme rezervu vždy ve stejné částce, dojde také ke stejnému poklesu účetní hodnoty podniku. Je to tím, že se **v obou případech zvýší podíl cizích pasiv na profinancování majetku.**

REZERVY				ODPISY					
AKTIVA	před	PASIVA	po	před	AKTIVA	po	před	PASIVA	po
dlouhodobá	vlastní	vlastní		dlouhodobá	dlouhodobá		vlastní	vlastní	
oběžná	cizí	cizí		oběžná	oběžná		cizí	cizí	

4. ROZBOR PŘEDCHOZÍCH OPERACÍ

Nejdříve si musíme uvědomit několik nesporných skutečností. Z praktického hlediska chápeme dlouhodobý majetek jako takový, který se do produktů podniku promítá postupně, a to zejména pro relativní dlouhodobost své využitelnosti – ať již jde o nemovitosti, stroje, vozidla apod. V problematice daňových odpisů se dlouhodobý majetek liší od krátkodobého:

- Tím, že byl takto vymezen v zákoně. Důvod jsme již výše vysvětlili – jde o hledisko daňové. Dále je třeba akceptovat, že tak jako drobný majetek, energie, mzdy atp. promítáme do nákladů a tedy i do kalkulace ceny produktu, tak přiměřeně promítáme do nákladové kalkulace ceny produktu majetek dlouhodobý.
- Promítání ceny dlouhodobého majetku do nákladů je povinně postupné (tak říkajíc s odkladem). Promítání bez daňového efektu by bylo spíše informativní – viz účetní odpisy. V každém případě jde o odlišnost časovou nikoli finanční. Promítání do nákladů samo o sobě žádné zdroje nepřináší ani u krátkodobého ani u dlouhodobého majetku. Stát nám uznáním postupného promítání do nákladů nabízí výhradně postupné úlevy na dani, které nám jednorázově v době vynaložení prostředků na koupi majetku nepovolil. Předmět jsme zaplatili, stát nám nic extra nedává a my se snažíme pořizovací cenu dostat do ceny produktů. Finálním krokem ovšem je, že ty dotčené **produkty také potřebujeme za vypočtené ceny prodat**. A nejen prodat, potřebujeme též inkasovat tržby.
- Nesporná správnost povinného postupného promítání spočívá v tom, že cenu dlouhodobého majetku skutečně není reálné v krátkém horizontu promítnout do kalkulace ceny produktu a ani by to nebylo logické. Přímé promítnutí do daňově znetolených nákladů by navíc často vedlo ke stažení podniku do ztráty, třeba i na několik let. To by znamenalo výpadky a kolísání daňových příjmů státu a dále též rozkolísání ekonomické pozice (stability) podniku. V souhrnu všech tří hledisek se jeví postupné promítání jako opodstatněné.

Pohyby položek v rozvaze a ve výkazu zisku a ztráty: Obě dvě srovnání v části 3. ukázala, že provedení od-

pisů nevytvoří žádné finanční prostředky navíc. Zajistilo úsporu na platbě dani příjmů, což je také záměr zákonodárce, který prostřednictvím ustanovení o odpisech v zákoně kompenzuje fakt, že podnik koupil např. stroj a nesměl si výdaj, který přitom realizoval promítnout do nákladů. Podobně se to může stát u drobného dlouhodobého majetku, kdy stát (FÚ) může za určitých okolností trvat na časovém rozlišení nákladů.

Snížení hospodářského výsledku provedením odpisů je (vedle hlediska bilančního) nutným předpokladem pro to, aby se snížila i daňová povinnost. Finanční majetek tím dotčen není. Kdyby ovšem byl hospodářský výsledek před promítnutím malý, nebo dokonce záporný, nemá v daném roce promítnutí odpisů žádný efekt. Úspora na dani by byla buď jen částečná anebo vůbec žádná.

Je pravdou, že zákon pro takový případ dává podniku možnost částku odpisů nevyužitých ke snížení daně zapojit podle určitého režimu ještě v několika dalších letech. Předpokladem ovšem je, že se podnik dostatečně brzo dostane do znatelné ziskové roviny. Podnik také může přerušit odpisování.

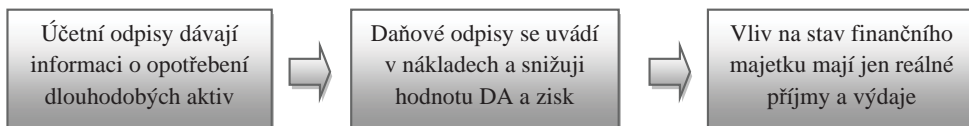
Pohyby položek v cash-flow:

Nyní pokročíme do rozhodující sféry peněžních toků a tedy k výkazu cash-flow. V zásadě se můžeme soustředit na peněžní toky, jako jedině možné vyjádření reálných schopností financování, likvidity, plnění závazků vůbec. J. Sedláček formuloval zajímavou rovnici:

$$„PSPP + V - N + \text{zvýšení } K \text{ nebo snížení } A - \text{zvýšení } A \text{ nebo snížení } K = KSPP^{*6} \quad (1)$$

Legenda: PSPP = počáteční stav peněžních prostředků
KSPP = konečný stav peněžních prostředků
V = výnosy, N = náklady, A = aktiva, K = kapitál

Uvedená rovnice odpovídá nepřímé metodě zjišťování cash-flow, přičemž v položkách snížení nebo zvýšení aktiv i kapitálu (pasiv) se promítají všechny korekce nezbytné pro přechod od účetních kategorií, jako jsou výnosy a náklady do reálných toků, tedy příjmů a výdajů. Tyto kroky z pochopitelných důvodů odpadají v případě přímého zjišťování cash-flow. Při něm bychom v analogii k předchozí rovnici mohli postup zapsat takto:

$$PSPP + PO - VO = KSPK \quad (2)$$

Legenda: PO = příjmy v období, VO = výdaje v období

Příjmy i výdaje v praktické aplikaci bývají členěny do seskupení podle účelovosti (např. provozní, investiční, finanční). Způsob přímého přenosu z bankovních výpisů a stavů pokladny je jistě bezproblémový, ale náročnost se ukazuje, pokud nás zajímá konkrétní účel, pro který byly realizovány. Toto lze řešit několika způsoby, např. kódováním operací dle účelu.

Obě dvě základní metody zjišťování cash-flow jednoznačně ukazují, že finanční zdroje musí bez výjimky směřovat do kladných položek cash-flow. To v přímé metodě znamená přírůstky na účtu či v pokladně podniku. Když jsme odpisování srovnávali s tvorbou rezerv v cizích pasivech, bylo zřejmé, že ke zvýšení disponibilních prostředků sice nedochází, ale účelový zdroj se vytváří přerozdělením původního zdroje (hospodářského výsledku), který jednoznačně vznikl na základě výnosů. Toto omezení samozřejmě platí jen v případě, že neuvažujeme úvěry a podobné externí (dočasné) V oblasti provozního financování nám **může být pomůckou model hotovostního cyklu**. V našem případě se však jedná o problematiku investičního financování, tj. pořízování a užívání dlouhodobého majetku.

Pomůckou nám mohou být jednak metody hodnocení investičních projektů (statické i dynamické), které se sice jádrem námi řešeného problému nezbyývají, ale při nejmenším ukazují, že metodika posuzování návratnosti a výhodnosti investic se problematikou odpisů jako zdroje nezabývá respektive, že je neuvádí jako zdroj pro financování. Uplatňují se ceny a dosahované tržby.

Další poznatky:

Při analýze dostupných hledisek a názorů se musíme ještě jednou vrátit k publikaci Petra Marka. V části věnované problematice odpisů totiž v rovině určitého komentáře na podporu teze o odpisech jako zdrojích mimo jiné zmiňuje že: „někdy se označují jako vnitřní vytvořená hotovost“⁷. Toto považujeme za dosti problematickou myšlenku. Můžeme respektovat členění zdrojů na externí a interní, kdy za interní je především považován zisk a rezervy (oprávněnost této položky jsme vysvětlili). Patřily by sem i odpisy, pokud by byly skutečným zdrojem. Jde o to, že i zisk sám o sobě nemusí být použitelným zdrojem, neboť jak jsme již uvedli, dosažení zisku ještě nemusí znamenat příjmy. Pohybujeme se opět v rovině rozdílnosti pojmů výnosy a příjmy. Nebudeme v tomto formátu diskutovat, zda zisk je zdrojem interním či externím (výnosy jsou zvenčí, náklady máme uvnitř). V tuto chvíli to není podstatné a v každém případě se jedná o

kategorii samofinancování. V předchozí krátké citaci nás zarazil pojem „hotovost“. Hotovost je jiným výrazem pro peníze, v nejšířším možném výkladu pak pro krátkodobý finanční majetek. Hotovost nemůže být jen někde kalkulována, nemůže být ukryta v nějaké jiné veličině. Výše připomínaný **hotovostní cyklus** je naprosto jednoznačný. Víme, že někteří autoři považují např. prodej nepotřebného majetku za samostatný zdroj, ve skutečnosti je z hlediska peněžních toků nepodstatné zda prodáváme vlastní produkt nebo prodáváme část hmotných či nehmotných aktiv. Rovnice nepřímého zjištění cash-flow (str. 9 nahore) i tyto operace postihuje. Ovšem u prodeje nepotřebného majetku jde o zcela reálnou obchodní operaci se stanovenou cenou (výnosem) a zjistitelným příjmem. Toto u odpisů nutně postrádáme. Odpisy jsou vnitřní kategorie a na trh se dostávají skutečně skryté, jen v případné kalkulaci ceny produktu. V té ovšem jsou uváděny všechny náklady. U těch ostatních jsme zajedno s tím, že zdrojem pro jejich financování je zisk, respektive především tržby (odběrateli skutečně zaplacené ceny). Přitom skutečný rozdíl je opravdu jen v čase.

Krátkodobý majetek:

Dlouhodobý majetek:

Výdaje při pořízování

Výdaje při pořízování

Daňové náklady

Daňové náklady

Položili jsme si otázku. **Co by se stalo, kdyby stát zrušil možnost daňového uznání nákladů na dlouhodobý majetek** (nyní je to např. u pozemků). Zmizely by daňové odpisy, ve výkazu zisku a ztrát by nebyl zisk snižován, v rozvaze by dlouhodobý majetek byl veden v pořizovací ceně (toto dodnes v zásadě platí u rozpočtových organizací), eventuálně by se občas provádělo jeho přecenění s dopadem do celkové hodnoty vlastního kapitálu. K tomu účelu by mohly zůstat odpisy účetní, které nemají daňový dopad a v daňové evidenci se neuvádějí. Změnily by se z tohoto důvodu cenové kalkulace pro zahrnutí variabilních i fixních nákladů do nabídkové ceny produktů? Rozhodně by k tomu nebyl důvod. Naopak vyšší daňový dopad by mohl vést ke snaze o zvýšení cen. Byl by i tehdy důvod ke tvrzení, že odpisy jsou zdroj financování? Pokud by odpověď měla znít ANO, tak je mimo pochybnost, že uvažovaná cesta je přes kalkulaci prodejní ceny produktu. Tam ovšem podchycujeme všechny náklady. Kalkulace ceny je ovšem jen pomocný nástroj. Podstatná je cena reálná a navíc mějme za nesporné, že zdrojem je dosažená cena, neboť neprodaný produkt nám žádný zdroj nevytvoří. Pokud by ono ANO bylo motivováno pouze časovým rozdílem mezi zaplacením např. nového stroje a postupným vrácením této ceny v dosahovaných tržbách, jsme na tom úplně stejně jako u ostatních druhů nákladů – připomeňme si časové rozli-

7) MAREK, Petr a kol. *Studijní průvodce financemi podniku*. Praha : Ekopress 2009. ISBN 978-80-86929-49-1, s. 404.

šení nákladů využívané např. u dlouhodobého drobného majetku. Přitom jsme se nikde nesetkali s tvrzením, že např. zakoupená řetězová pila či spotřebovaný materiál vytváří zdroje pro další financování – i když by to bylo podle stejné logiky. Proto jsme se na str. 9 zmínili o hotovostním cyklu, nebo též o fixním kapitálu atd. **Všechno financování v podniku je cyklické a rozdílly jsou jen v efektivitě vynaložení prostředků (míře využití majetku) a v čase návratnosti (uzavření cyklu).**

Pokud si přímo zobrazíme rozvahu již s promítnutými odpisy, neznamená to, že příslušné výnosy nebyly vytvořeny, ale **že se pro účely daně z příjmů snížil daňový základ.** Potíž je v tom, že se současně snižují aktiva a tudíž nelze použít stejný postup, jako u vytváření rezerv v cizích aktivech, kdy se prostě část zisku přenesla jinam. Odpisy snižují zisk jako zdanitelnou položku. To je jejich hlavní a současně jediná funkce i zásluha. **Nesnižují příjmy a nezvyšují výdaje, ani naopak.** Na příjmy a výdaje nemají žádný vliv. Nemohou (aspoň v nynější metodice vykazování) být přeneseným zdrojem jako rezervy. Bilančně musí při snížení hodnoty dlouhodobého majetku (aktiv) dojít ke stejnému snížení vlastních pasiv. Proti aktuálnímu zisku se promítají jen kvůli dosažení zákonomem umožněného snížení daně z příjmů. **Skutečným zdrojem financování mohou být výhradně dřívější, současná a případně budoucí výnosy dotážené do příjmů.**

Zastáváme jednoznačný názor, že **všechny výnosy a poté i příjmy se tvoří výhradně mimo podnik,** ať již prodáváme svůj produkt, zboží nebo jiný majetek. Teprve trh ukazuje, zda jsme uspěli. V rámci podniku nabíhají výhradně náklady (ať už jsou i výdaji či nikoliv). Vnitřní příjmy by mohly být pouze projevem vnitropodnikového účetnictví organizace při rozpočtování hospodářských středisek či např. v procesním managementu, tedy pro podnik jako celek irelevantní. **Druhotné překvalifikování výnosů je samozřejmě možné,** buď z nákladů jako u rezerv anebo z rozdělení zisku po zdanění. To však nemůže zajistit nic navíc. V případě odpisů je navíc koulí na řetězu fakt, že současně se snižuje hodnota aktiv, což představuje určité umorování částí nákladů, které nemohly být vykázány při pořízení majetku. Jinak řečeno, proti těmto nákladům již nestojí žádná hodnota majetku.

5. CO JE PRVOTNÍ PŘÍČINOU PROBLÉMU

Na to je vlastně nejtěžší odpověď, nicméně se na základě poznatků a zkušeností pokusíme:

a) Částečně to může být pozůstatek minulého režimu, kdy bylo zvykem odpisy centrálně bilancovat a profinancovat jako zdroj financování plánovaných investic.

b) Napsat, že ono to tak v účetní evidenci dobře zapadá do sebe, by bylo sice laciné, ale ani toto hledisko není dobře úplně pomínut.

c) Také to může být dáno pojmovou nedůsledností, kdy se i v literatuře používají stejné výrazy pro ne úplně shodné ekonomické kategorie.

d) Také tím, že se připouští vnitřní vznik zdrojů jakoby bez spoluúčasti trhu. K tomu patří i fakt, že zobrazení procesů vyvolaných daňovým odpisováním ve výkazech není nijak snadné.

e) Může k tomu navádět metodika nepřímého výpočtu cash-flow, kdy se k částce zisku po zdanění připočte mj. částka odpisů. Jenže tato ani většina dalších korekcí nejsou vyjádřením cash-flow, ale jen matematickou korekcí při přechodu od nákladů k výdajům, případně od výnosů k příjmům s cílem určit momentální stav (hodnotu) cash-flow. **Při přímé metodě jsou brány v úvahu jen pohyby na účtech a v pokladně.** Výsledky musí být v obou metodách samozřejmě stejné.

f) Matoucí také může být metodika účetní evidence. Ne že by byla chybná, ale je především daňová a také je základnou pro vytváření kalkulačních vzorců pro vypracování návrhu prodejních cen, což se dá spojit s tím, že ve výsledovce je zisk o odpisy snížen. Jenže kalkulace je jen výpočet toho, čeho bychom chtěli (měli) na trhu dosáhnout.

g) Naskytá se ještě jedna možnost příčiny výkladu o odpisech jako zdroji financování. V některých textech se můžeme dozvědět, že **prodej nepotřebného majetku** je jakýmsi samostatným vnitřním zdrojem financování. To by mohlo vytvořit určitou analogii vůči daňovým odpisům, kdy se rovněž snižuje hodnota majetku – i když jen dlouhodobého. Úvahy tímto směrem by ale byly zcela chybné, protože v případě prodeje nepotřebného majetku se sice snižuje hodnota aktiv, ale operace prodeje se přes zvýšení hospodářského výsledku a po odpočtu zdanění promítne do růstu krátkodobého finančního majetku (v horším případě pohledávek).

h) Pořizování majetku – tedy aktiv podniku – je vždy zdrojově kryto pasivy (viz rozvaha). V běžném ekonomickém vyjadřování využíváme bohužel výraz zdroj i v poněkud jiných rovinách, což zjevně vede k pokřivené interpretaci postavením na jednu rovinu se zdroji skutečnými – tedy pasivy. Proto se můžeme v literatuře dočíst, že odpisy jsou vlastně spolehlivějším zdrojem než zisk.

SHRNUTÍ

Cílem tohoto textu bylo ověřit správnost úvodní hypotézy, popírající rozšířené tvrzení, že odpisy dlouhodobého majetku jsou zdrojem (a významným) financování podniku, případně reprodukce onoho majetku či jeho rozvoje.

Tohoto cíle jsme chtěli dosáhnout tím, že budeme analyzovat možné zdroje financování a zejména jejich vznik, samozřejmě se zaměřením na zdroje vlastní. Využili jsme základních účetních výkazů, tj. rozvahy, výsledovky a výkazu cash-flow a vztahů mezi nimi. V kontextu žádného z nich se neukázalo, že by odpisy samy o sobě mohly jakkoliv posilovat zdroje financování a následně i z toho vyplývající finanční majetek. Prokázalo se, že uplatnění odpisů dlouhodobého majetku (jejich daňové verze) vede pouze ke snížení výpočtu daně z příjmů a to tím, že zavedením částky odpisů do nákladů ve výkazu zisku a ztrát se sníží hospodářský výsledek a ve stejné hodnotě se v rozvaze sníží netto hodnota dlouhodobého majetku. Tato operace samotná nemá žádný vliv na výši krátkodobého finančního majetku a tedy ani na cash-flow. Ke zvýhodnění dochází až při promítnutí oné nižší daňové povinnosti, což ve svých důsledcích znamená úměrnou úsporu tím, že státu bude odvedena nižší částka, než kdyby se odpisy neuplatnily. To vše má ovšem smysl jen v případě, že podnik dosáhne takových výnosů, že se uplatněním odpisů nepropadne do ztráty. V rozboru jsme zdůraznili to, že zdrojem financování jsou reálné příjmy, tedy že i zisk je jen účetní kategorií, která ale nemusí v danou chvíli být kryta reálnými peněží – viz rozvaha oběžná aktiva (zejm. krátkodobý finanční majetek a pohledávky).

Při navazující analýze metodiky cash-flow jsme došli k poznatku, že matoucí v této souvislosti může být krok při nepřímé metodě výpočtu, kterým se k zisku po zdanění připočítává hodnota odpisů. To však je jen jedna z korekcí, které tuto metodu provázejí. Konkrétně u odpisů je to proto, že promítnutím do nákladů byl zisk o jejich hodnotu matematicky snížen. Studium problematiky kalkulací a tzv. krycího příspěvku jsme se jen ujistili, že ani tyto metodiky nepopírají tržby jako výchozí a bezprostřední zdroj financování podniku.

Po zvážení všech poznatků je můžeme shrnout takto:

1) Došli jsme k závěru, že funkce daňových odpisů spočívá:

- Jednak ke státem poskytnutému snížení daňové zátěže – v tomto směru je jejich funkce finanční.
- Další funkci mají v podstatě shodnou s odpisy účetními v tom smyslu, že napomáhají promítnutí všech nákladů podniku do kalkulace ceny produktu –

v této funkci neopouštějí svůj nákladový charakter a jejich funkce je fakticky jen rozpočtová.

- V aktivech zobrazují hodnotovou amortizaci dlouhodobého majetku, i když ne podle skutečnosti, ale podle sazeb daných zákonem.

2) Majetkem podniku se nevytváří žádné výnosy či příjmy, nýbrž **produkt**. Teprve jeho realizace na trhu prokáže, zda byl produkt kvalitní a tržně zajímavý. **Pro zákazníky nemají podnikem provedené kalkulace žádný význam**, pro ně je rozhodující, zda za daný produkt jsou ochotni požadovanou cenu zaplatit. **Cena prodaného zboží celá přechází do výnosů a je základní podmínkou pro možnost vytváření zdrojů financování**. Zda je vytvořený zisk následně administrativně snížen bilančním vyrovnáním se snížením hodnoty dlouhodobého majetku, není už podstatné, na již vytvořený finanční majetek to nemá žádný vliv. Účetní mezikroky spočívající v promítnutí a následném nahrazení částky odpisů při propočtech nejsou součástí peněžních toků a nemohou nijak ovlivnit cash-flow, které odpovídá skutečným příjmům dosaženým na trhu po odpočtu skutečných výdajů.

3) **Snížení hodnoty dlouhodobého majetku musí být v rozvaze promítnuto proti vlastnickému kapitálu**. Bilanční potřeba zdrojů se tím analogicky též sníží. Protože jsou uplatňovány daňové odpisy je účelné toto snížení (odpisy) uvést ve výsledovce a tím **snížit hospodářský výsledek a následně základ daně z příjmů** (aktuální zisk se snižuje náklady z minulosti). Tato operace má výhradně daňový význam, a dost dobře se nemůže stát oporou pro tvrzení, že odpisy jsou zdrojem financování.

4) Dojem zdroje vytváří **časový odklad promítnutí výdaje při pořízení předmětu postupně do nákladů** (při financování koupě úvěrem by ani toto nebyla pravda), což koresponduje s opotřebením, ale finanční dopad se neliší od výdajů spojených s pořízením zásob či jiného krátkodobého majetku použitého v produktu. **Podstatou hotovostního cyklu je, že všechny výdaje spojené s produktem se nahradí inkasovanou cenou prodaného produktu**. Výdajem je i podíl na pořizovací ceně dlouhodobého majetku, ať byl učiněn dříve anebo souběžně splácením úvěru na pořízení daného majetku.

5) Dosažení zisku stejně jako „profinancování odpisů“ je plně závislé na **dosažených výnosech a v jejich rámci na reálných tržbách**. Z toho není úniku. Snížením zisku o hodnotu odpisů jsme nesnížili výnosy (tržby) a tudíž zachovali hodnotu finančního majetku, který používáme k úhradám za pořizovaný hmotný a nehmotný majetek. Finanční výhodou je pouze nižší daňová zátěž. Pomůckou pro pochopení by mohl být

---

pojem „zisk před promítnutím odpisů“, který se ovšem v metodice výkazů nepoužívá.

- 6) Těmito zjištěními považujeme úvodní hypotézu za prokázanou.

Ing. Tomáš Marek

Bankovní institut vysoká škola, Praha
info@tommarek.cz

Ing. Helena Cetlová

Bankovní institut vysoká škola, Praha
cetlova@mail.bivs.cz

POUŽITÁ LITERATURA

- 1) MAREK, P. a kol. *Studijní průvodce financemi podniku*. Praha : Ekopress 2009. ISBN 978-80-86929-49-1.
- 2) PATÁK, M. *Podnikový finanční management*. Praha : Idea servis 2006. ISBN 80-85970-52-X.
- 3) SEDLÁČEK J. *Cash flow*. Brno : Computer Press 2003. ISBN 80-7226-875-9.
- 4) ŠIMAN, J., PETERA, P. *Financování podnikatelských subjektů*. Praha : C. H. Beck 2010. ISBN 978-80-7400-117-8.